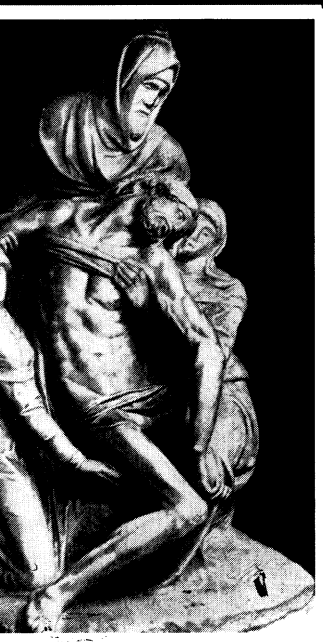

Видавництво "Грота" цією книжкою започатковує низку видань, у яких має на меті допомогти читачеві розібратись у наріжних питаннях нашого буття.

Видавництво
«Грота»

ВПЕРШЕ УКРАЇНСЬКОЮ

Е. ШУРЕ

ІСУС

Е. ШУРЕ

ІСУС

(Місія Христа)

Не подумайте, ніби я прийшов скасувати закон або писання пророків: не скасувати прийшов я, а доповнити.

Матвій, 5:17.

Отож він у світ прийшов, але світ, що був ним створений, так і не зміг пізнати його.

Іван, 1:10.

...бо прищестя сина людського буде схоже на блискавку, - вона спахне на сході, але видко її й на заході.

Матвій, 24:27.

Видавництво
"ГРОТА"

КИЇВ
1999

РОЗДІЛ 1

Стан світу при народженні Ісуса.

Настала для світу врочиста година: небо нашої планети було похмуре і сповнене зловісних ознак. Попри зусилля втаємничених, багатобожжя викликало в Азії, Африці та Європі занепад цивілізації. Цей занепад не зачепив високу космогонію Орфея, котру — хоч і звувив — чудово оспівав Гомер. Завинила в тому природа людини, якій несила втриматись на певному інтелектуальному рівні.

Для великих розумів старовини боги — лишень поетичне вираження ієрархічних сил природи, промовистий образ її внутрішнього буття; ці боги завжди жили в свідомості людства як символи космічних сил. Але в думці утаємничених цей розмай богів або сил природи був перейнятий ідеєю єдиного Бога або чистого Духа.

Головною метою святилиць Мемфісу, Дельфів і Елевсису було навчити цій божеській єдності, теософським ідеям і моральній дисципліні, які необхідні для засвоєння єдності.

Але учні Орфея, Пітагора і Платона не витримали і відступили перед тиском егоїзму політиканів, нікчемністю софістів і пристрастями юрби. Суспільне і політичне розтління Греції було наслідком зіпсованості її релігії, моралі й свідомості. Аполон — цей променистий вияв божеської краси і неземного світу — замовк. Загибло натхнення, замовкли оракули, не стало істинних поетів: Мінерва-Мудрість і Провидіння — сховалася за покривалом від народу, який спотворив Містерії та ображав своїх мудреців і богів, милуючись фарсами на взір Аристофана, які розігрувалися в театрі Бакха. І навіть самі містерії занепали, бо до елевсиній допустили сикофантів і повії.

Коли душа тупішає, релігія стає болвохвальством; коли думка схиляється до матеріалізму, філософія вдається до скептицизму. Ось чому з'явився Лукіан — це мікроб, що зароджується на трупі поганства, висміює давні міти, які Карнеад спотворив, не зрозумівши їхнього наукового походження. Забобонна в релігії, агностична в філософії, сповнена егоїзму в політиці, сп'яніла від анархії та фатально прихильна до тиранії, — на таку перетворилася чудова Греція, яка передала нам науки Єгипту й містерії Азії в образах безсмертної краси.

І лише великий Олександр збагнув, чого бракує античному світу, і зробив героїчну спробу генія піднести його на колишню висоту. Цей легендарний завойовник, втаємничений, як і його батько Пилип, в самотракійській містерії, був водночас і інтелектуальним сином Орфея, і учнем Аристотеля.

Безсумнівно, що цей македонський Ахілл, пройшовши зі жменею греків через всю Азію до самої Індії, мріяв про всесвітню монархію, але не таку

Лесь Герасимчук.

Е. Шуре. Ісус. Український переклад. — К.: ГРОТ, 1999. — 76 с.

Відомий вчений та белетрист Е. Шуре з погляду останніх наукових досягнень свого часу популярно трактує сутність вчення та місії Месії. У додатках вперше подаються "Причинки до хронології першохристиянства", що значно спрощує читачеві розуміння історичного тла описуваних подій.

Книжка розрахована на молодь, що вивчає релігієзнавство, та на широкі кола вірників різних сповідань і аматорів давнього знання.

Переклад здійснено за виданням:

Édouard Schuré. Les Grands Initiés. Esquisse de l'histoire secrète des religions. Paris, 1917.

Ілюстрації на палітурці:

Спереду — *Христос у славі*. Розпис головної апсиди костелу Сан Клементе в Таулі. Деталь. Фреска. Бл. 1123 р. Барселона, Музей каталонського мистецтва.

Позаду — Мікельанджело Буонаротті (1475-1564). *Піста*. 1548-1555. Мармур. Флоренція. Собор.

ISBN 966-95530-2-4

© Лесь Герасимчук: Е. Шуре. Ісус. Український переклад, 1999.

© Віра Герасимчук. Причинки до хронології першохристиянства, 1999.

© Лесь Герасимчук. Питання без відповіді? 1999.

© Олександр Варавва. Дизайн і макет. 1999.

монархію, яку створили римські цезарі, що пригнобляли народи і знищували релігії та свободу науки. Він надихався великою ідеєю з'єднати Азію і Європу за допомогою синтезу релігій, що спирається на авторитет науки. Спонукуваний цією думкою, він однаково шанував як науку Арістотеля, так і Мінерву Атенську, як єрусалимського Ягве, так і єгипетського Осиріса і індуського Брахму, визнаючи — як істинний втаємничений — одну й ту саму божеськість і єдину мудрість, приховану під усіма цими символами. Тобто досконале божеське прозріння цього нового Діоніса. Меч Олександра був останньою блискавкою орфічної Греції, яка спалахнула і осяяла Схід і Захід. Син Пилипа помер, сп'янілий від своєї перемоги і мрії, покинувши розвалену імперію на поталу хижим полководцям. Але думка його з ним не померла. Він заснував Олександрію, де східна філософія, юдаїзм та еллінізм розчинилися в єгипетському езотеризмі, чекаючи на слово воскресіння Христа.

У міру того, як подвійне сузір'я Греції — Аполон і Мінерва — хилилися, бліднучи, до обрію, народи побачили новий загрозливий знак, що зходить на потьмареному грозою небі: римську вовчицю.

Як створювався Рим? Змова жадібної олігархії в ім'я грубої сили, утиски людського розуму, релігії, науки і мистецтва в ім'я обожнюваної політичної потуги, — ось з яких доданків виник його уряд; він не визнавав тієї істини, що правляча сила повинна спирати своє право на вищі засади науки, справедливості та економії*. Вся римська історія — наслідок тієї беззаконної угоди, за допомогою якої Батьки-Конскрипти** оголосили війну першшу Італії, а потім і всьому людському роду. Вони добре вибрали свій символ! Бронзова вовчиця зі скуйовдженою шерстю, що витягує свою голову гієни на Капітолії, — справжній образ цього правління, та зла сила, котра заволоділа душею Риму.

У Греції завше шанували святилища Дельфів і Елевсису. В Римі від самого заснування знехтували наукою та мистецтвом. Спроба мудрого Нуми, який був етрусським втаємниченим, змарнована через ненаглі амбіції Батьків-Конскриптів. Він приніс у Рим сибілові книги, які містили в собі частину науки Гермеса, започаткував обрання суддів народом, роздав людям землі, побудував храм Довірі та Янусу на пошану всесвітнього Закону, підпорядкував військове право священним вистунам. Цар Нума пам'ять якого шанував народ, є ніби історичним втручанням священної науки в цілком інший державний лад, але він не є римським генієм, його створило етрусське втаємничення, яке спочивало на тих же підвалинах, що й школи Мемфісу й Дельфів.

Після Нуми римський сенат спалює сибілові книги, знищує авторитет римських жерців і суддів, і повертається до своєї системи, в якій релігія була

*Цього погляду, несумісного з емпіричними школами Арістотеля і Монтеस्क'є, трималися всі великі втаємничені, єгипетські священники, в тому числі Мойсей і Пітагор. Ця ж ідея висвітлена в *Mission des Juifs* Сент-Іва. Дивіться чудовий розділ про заснування Риму.

**Сенатори в республіканський період, яких обирали з плебейв.

лише знаряддям політичного панування. Рим робиться гідрою, що поглинає народи і їхніх богів. Одна по одній нації скоряються Риму і їхні скарби розкрадаються. Державна в'язниця наповнюється владарями півночі й півдня. Рим, що не хотів інших жерців, крім рабів і ошуканців, вбиває в Галлії, Єгипті, Юдеї та Персії останніх представників езотеричної традиції. Він удає, ніби вклоняється богам, а насправді вклоняється тільки своїй вовчиці. І ось, при світлі кривавої зорі, перед підкореними народами постав останній паросток вовчиці, і в ньому зосереджується весь геній Риму: Цезар! Рим поглинув всі народи; Цезар — втілення Риму — поглинув усі уряди. Шанолюбство Цезаря не задовольняється званням імператора всіх націй: до вінця він приєднує тіяру і називає себе першосвященником. Після однієї з битв під Тапсом йому влаштовують героїчну апотеозу; після битви при Мунді — апотеозу божества; потім його статуя постає у храмі Квіріна, і виникає колегія жерців, що носять його ім'я — Юліанів. Але, за вищою іронією і за вищою логікою речей, той самий Цезар, який робить себе богом, заперечує перед сенатом безсмертя душі. Можна б сказати, що нема Бога, крім Цезаря...

Разом з цезарями, спадкоємець Вавилону Рим накладає руку на весь світ. І на що перетворюється римська державність? Влада знищує громадське життя; створює військову диктатуру в Італії; спонукує хабарництво своїх урядників і відкупників у провінціях. Звитяжний Рим — це вампір на трупі античних суспільств.

І ось, при яскравому денному світлі розгортається римська оргія з її бакханалією блуду і дефілядою злочинів. Вона починається похитливою зустріччю Клеопатри з Марком Антонієм, вона кінчається розпустою Месаліни і шаленствами Нерона. Вона дебютує з хтивими пародіями на містерії, завершується римським цирком, де дикі звіри кидаються на оголених дів, мучениць за віру, під оплески двадцятитисячного натовпу.

Тим часом, серед підкорених Римом народів, один називає себе народом Божим і виявляє геній, якраз протилежний римському. Чим можна пояснити, що Ізраїль, виснажений усобицями, роздавлений трьохсотрічним рабством, зберігає непохитну віру? Чому цей підкорений народ постав перед обличчям занепакої Греції та римської оргії як пророк з посипаним попелом головою і очима, що палають страшним гнівом? Як наважився він пророкувати падіння володаря, перебуваючи в його ярмі, і говорити про своє кінцеве торжество, коли його власна загибель здавалася неминучою? Ось яка велична ідея живила його. Її дав народові Мойсей. За Осії дванадцять колін спорудили пам'ятний камінь з написом: "Нехай буде це свідченням між нами, що Ягве — єдиний Бог".

Мойсей, законодавець Ізраїля, що зробив єдиного Бога наріжним каменем усього: науки, громадського закону і всесвітньої релігії, натхненням свого генія збагнув те, що лише в перемозі цієї ідеї майбуття людства. Щоб її зберегти, він написав гієрогліфічну Книгу, зробив Ковчег із золота, створив Народ серед сипкого піску пустелі. Над цими живими свідками ідеї духовності проносився з волі Мойсея вогонь з неба і гриміли страшні грози. Усе з'єдналося проти них: не тільки мовітяни, філістимляни, амалеки-

тяти і вся людність Палестини, але самі юдеї зі своїми пристрастями і слабкостями. Книгу його перестали розуміти левити, Ковчег захопили вороги, а народ сотні разів ладен був забути свою місію. Чому ж ідея Мойсея попри все вижила, чому зберігалася вона карбована вогненними літерами на холі і в серці Ізраїля? У чому таємниця цієї виняткової стійкості, цієї незмінної вірності, попри всі знегоди бурхливої історії, сповненої катастрофами – вірності, яка виокремлює Ізраїль серед інших народів? Можна з усією певністю твердити: в пророках і організації профетизму, суворості та усній традиції, заснованій Мойсеєм. Гебраї мали *набі* в усі часи своєї історії – аж до розпорошення. Але інститут *набі* з'являється в органічній формі доперва за Самуїла. Самуїл заснував братства небіім. Ці школи пророків виникали перед обличчям народжуваного царства і священства, що хилилося до занепаду. Він зробив з них суворих охоронців езотеричного переказу і всесвітньої релігійної думки Мойсея від домагань царів, для котрих більше важила політична ідея та національна мета. У цих братствах збереглися залишки науки Мойсея, священна музика зі своїм ладом і силою впливу, оккультною здатністю виліковувати і, нарешті, мистецтво віщування, яке у великих пророків сягло такої висоти, сили і принципової самовідданості.

Дар віщування існував у різних формах у всіх народів давнього циклу. Але ізраїльський профетизм мав розмах, піднесеність, авторитет, що сягає інтелектуальних та духовних верховин, де монотеїзм оселяє душу людини. Пророцтва, що пояснюються теологами як безпосереднє спілкування з особистим Богом, що заперечуються натурфілософією як чисте марновірство, насправді – вищий прояв універсальних законів Духа. “Загальні істини, які керують світом, — пише Евальд у чудовій книжці про пророків, — іншими словами, *думки Божі* — незмінні і абсолютно незалежні від зміни речей, від волі і діяльності людини. Людина покликана брати участь у них, розуміти їх і вільно втілювати це у дії. І тільки завдяки цьому зможе виконати вона своє істинне призначення. Але, щоб Слово Духа могло проникнути в тілесну людину, треба, щоб її приголомшили глибинні зрушення історії. Лише тоді вічна істина проривається назовні, як спалах світла. І тому в Старому Заповіті так часто згадується, що *Ягве – Бог живий*. Коли людина дослухає божественному покликанию, у ній виникає нове життя, в якому вона більш не відчуває самотності, бо сполучається з Богом і з його правдою: з цією правдою вона ладна йти до кінця. У новому житті її думка ототожнюється зі світовою волею. Вона добре бачить, що коїться сьогодні, та вірить у торжество божеської ідеї. Так відчуває пророк, якого пориває стати перед людьми посланцем Божим. Його думка стає візією, і вища сила, що владно вириває істину з його душі, розбиваючи іноді саму душу, є першоосновою пророцтва. *Пророцтва з'являлися в історії як спалахи блискавки, що раптово освітлювали істину*”.

* Евальд. Пророки. - Вступ.

Ось джерело, з якого велети, подібні Іллі, Ісаю, Єзекиїлу та Єремії, черпали силу. У глибині печер і в палацах царів вони були істинною сторожею Вічного і, як каже Єлисей своєму вчителю Іллі, – “колісницями та вершниками Ізраїля”. Часто вони якнайточніше передбачали смерть царів, падіння царств, кару Ізраїля. Але іноді вони помилялися. Хоч і засвічений від світла божеської істини, пророчий смолоскип коливався і тьмянів в їх руках через повів народних пристрастей. Але ніколи вони не помилялися щодо моральних істин або справжнього покликання Ізраїля, кінцевого торжества справедливості в житті всього людства. Насправді “втаємничені” проповідували недостатність одного зовнішнього культу і вимагали знищення кривавих жертв, очищення душі й милосердя. Чудової краси сягають їхні видіння, коли вони кажуть про кінцеву перемогу однобожжя, про його звільняючу й примирну роль для всіх народів. Ніякі страшні біди, аж до навали чужинців і масової депортації до Вавилону, не похитнули в них цю віру. Послухайте Ісаю під час вторгнення Сенахериба: “... Та чи з'явився на світ якийсь народ відразу, як от Сіон, що ледве зазнав болів, і вже вродив своїх синів. Радуйтеся з Єрусалимом і веселіться, ви всі, заради нього, що його любите! Возрадуйтеся з ним радістю всі, що за нього журилися... Так бо говорить Господь: “Ось я спрямую до нього мир рікою, потоком зливним будете ви звідти славу народів усмоктувати. І вас носитимуть при боці, й на колінах вас будуть голубити. Як утішає когось рідна мати, так я буду вас утішати, і знайдете втіху в Єрусалимі... Я знаю їхні діла і думки їхні. Я прийду, щоб зібрати всі народи та язики, і вони прийдуть та узріють мою славу””. Тільки тепер, перед гробівкою Христа ці видіння починають здійснюватися, але хто може заперечувати їхню пророчу правду, замислюючись над роллю, яку Ізраїль зіграв в історії людства?

Не менш, ніж віра в майбутню славу Єрусалима, в його моральну велич і релігійну всесвітність, непохитна у пророків і віра в Рятівника або Месію. Усі пророки кажуть про нього. Незрівнянний Ісаї бачить його особливо ясно і сміливо змальовує: “І вийде паросток із пня Єссея, і вітка виросте з його коріння. Дух Господній спочине на ньому, дух мудрости й розуму, дух ради й кріпости, дух знання й страху Господнього. Він дишатиме страхом Господнім; він судитиме не як око бачить, і не як вухо чує присуд видаватиме. Він буде по справедливості судити вбогих, по правді оголошувати присуд для бідних у країні. Гнобителя вдарить палицею — своїм словом, безбожного погубить духом своїх уст”**. При цьому баченні похмура душа пророка заспокоюється і роз'яснюється, як грозове небо, коли буря вшухає під тремтіння неземної арфи. Справжній образ галилеянина постає перед його внутрішнім поглядом: “Він, мов той пагін, виріс перед нами, мов корінь із землі сухої. Не було в ньому ні виду, ні краси, —

* Ісаїя, 66:8,10,12,13,18. (Надалі всі прямі цитати зі Старого Заповіту подаються за Біблією Хоменка, а з Нового Заповіту – за перекладами Леся Герасимчука, – прим. пер.)

** Ісаїя, 11:1-4.

ми бачили його, — ні вигляду принадного не було в ньому. Зневажений, останній між людьми, чоловік болів, що зазнав недуги; немов людина, що перед нею обличчя закривають, зневажений, і ми його нізачо мали. Та він наші недуги взяв на себе, він ніс на собі наші болі. Ми ж, ми гадали, що його покарано, що Бог його побив, принизив. Він же був поранений за гріхи нації, роздавлений за беззаконня нації. Кара, що нас спасає, була на ньому, і його ранами ми виликувані... Його мордовано, та він упокорявся і не розтуляв своїх уст; немов ягня, що на заріз ведуть його, немов німа вівця перед обстригачами, не відкривав він уст”.

Протягом вісьмох сторіч, викликаний натхненним словом пророків, образ Месії ширяв над Ізраїлем у всі часи його багатостраждальної історії, то як страшний месник, то як янгол милосердя. Виплекана в умовах асирійської тиранії та вавилонського полону, розквітла під перським володарюванням, ідея Месії розрослася за Селевкідів і Макавеїв. Коли настало римське володарювання і царство Ірода, Месія жив у всіх серцях. Якщо великі пророки передбачували в ньому праведника, мученика та справжнього Сина Божого, народ, вірний духові юдейському, уявляв його доконець Давидом або Соломоном, або, навіть, новим Макавеєм. Але хто б Він не був, цей відновник слави Ізраїлю, усі в нього вірили, всі його чекали і всі закликали його. Така справжня сила пророчого впливу.

Як римська історія — шляхом невблаганної логіки долі — призвела до цезаризму, так і історія Ізраїлю — шляхом божеської логіки Провидіння, вираженої в його представниках-пророках — привела просто до Христа. Зло роковане на самозаперечення і руйнування, бо воно брехня, а добро, попри всі завади, породжує світло і гармонію в майбутньому, бо воно — плід Істини. З усього свого торжества Рим здобувся лише на цезаризм; під час своїх страждань Ізраїль зачав Месію, виправдовуючи тим слова поета: “З руїни власної Надія витворює предмет для споглядання!”.

Невиразне чекання висіло над народами. У надмірі страждань людство передчувало появу рятівника. Протягом сторіч склалися міти про божеське немовля. У храмах говорили про нього таємничо й пошепки, астрологи обчислювали час його появи, сибілли пророкували в несамотому маренні загибель поганських богів. Втаємничені твердили, що прийде час, коли світом буде правити син Бога”. Земля чекала на духовного царя, зрозумілого для страждальців, смиренних і бідних.

Атенці ледве не забили великого Есхіла, сина елевсинського жерця, коли той наважився вкласти у уста свого Прометея, що царству Зевса-Долі прийде кінець. А через чотири сторіччя, у прихистку трону Августа, покірливий Вергілій передбачав нову добу і оспівував свою мрію про чудове немовля:

**Ісаїя, 13: 2-5, 7.*

***Такий езотеричний зміст прекрасної легенди про царів-марів, які прийшли зі Сходу до Вифлеєму, аби поклонитися немовляті.*

Час надходить останній по давніх пророцтвах кумейських;
Низка щасливих віків на землі починається знову.
Знову вертається Діва, вертається царство Сатурна:
Парость новітню богів нам із ясного послано неба.

Ти лише, чиста Діано, злелій нам дитину ту дивну:
З нею залізна доба переходить, спадає в непам'ять,
Вік настає золотий! Непорочна, твій Феб уже з нами!..

Глянь, як на радості всесвіт дрижить, як радість проймає
Море, і простір землі, і безодню глибокого неба;
Глянь, як подвиглось усе назустріч майбутньому віку.*.

Але де ж з'явиться це немовля? З яких високостей зійде до нас його душа? Яка блискавка любові зведе її до нас на землю? Яким чудом чистоти, яким незбагненим напруженням енергії збереже вона спогад про полишене небо? Яким незмірним зусиллям зможе Його душа з глибини своєї земної свідомості злинути знову до неба і порвати за собою все людство?

Ніхто не міг би відповісти на це, але всі чекали. Ірод Великий, іду-мейський узурпатор, протеже Цезаря Августа, агонізував у своєму палаці Кітїм у Єрихоні; завершувалося його криваве панування, що відкрило Юдею прекрасними палацами і людськими гекатомбами. Він, зненавиджений усіма, вмирав від жахливої хвороби; його пекли лють і розка-вання, переслідували привиди незліченних жертв, серед яких з'являлася і благородна Маріамна з роду Макавеїв, невинна дружина його, і трое синів. Семеро дружин з гарему втекло від фантому царя, котрий ще за життя перетворився на мерця. Дременули охоронці. Незворушна біля смертного ліжка лишилась Соломія – сестра і злий геній, що інспірувала всі його найогидніші злочини. У золотій діядемі, у ясі клейнодів, пишата і гордовита, вона стежила за останнім зітханням, щоб перебрати владу в свої руки.

Так помер останній цар юдейський. У цей же час з'явився на землі майбутній духовний вождь людства”. А нечисленні втаємничені Ізраїлю в тиші й невідомості готували його прийдешнє царство.

**Вергілій. Еклога, iv. Пер. М. Зерова.*

***Ірод помер за 4 роки до нашої ери. Критичні дослідження узгоджують з цим часом і народження Ісуса. Див.: Keim. Das Leben Jesu.*

РОЗДІЛ II

Марія. Перші роки Ісуса.

Сгошуа, котрого ми називаємо Ісусом (по-грецькому – Ιησους), мабуть, народився в Назареті*. У цьому закутку Галилеї минало його дитинство і здійснилося найбільше таїнство християнства: розквіт душі Христа. Він був сином Міріам, котру ми звемо Марією, дружини теслі Йосипа, галилеянки шляхетного роду, близького до есеїв.

Легенда оточує народження Ісуса цілою тканиною чудес. Якщо в легенді подибуються і забобони, вона ж покриває собою психічні істини, маловідомі людям, бо вони перевищують рівень звичайного розуміння. З усієї легендарної історії Марії можна виснувати, що Ісус ще до народження був посвячений у пророки за бажанням матері. Це ж явище згадується в зв'язку з багатьма героями і пророками Старого Заповіту. Сини, що посвячуються таким чином матерями, називалися назореями. Цікава щодо цього історія Самсона і Самуїла. Янгол сповіщає матері Самсона, що вона “зачнеш і породити сина; та щоб бритва не торкалась його голови, бо хлопчина цей від материнської утроби буде посвячений Богові, і він зачне визволяти Ізраїля з рук філістимлян”**. Мати Самуїла вимолила своє дитя у Бога. Анна, дружина Елкана, була неплодна і дала обітницю, кажучи: “Господи Сил, коли ти зглянешся на горе рабині твоєї та й згадаєш мене й не забудеш рабині твоєї, й даси рабині твоїй хлоп'ятко, я віддам його Господеві на весь його вік, і бритва не доторкнеться його голови... Елкана спізнав Анну, свою жінку, й Господь згадав про неї, і Анна, зачавши, у свій час породила сина й назвала його ім'ям Самуїл, бо, мовляла, я його випросила в Господа”***. Беручи до уваги давні семітичні коріння, Сам-у-їл означає: внутрішнє сяйво Бога. Мати, відчуючи себе ніби осяяною життям, що виникало всередині, бачила в ньому суть самого Господа.

Ці уступи надзвичайно важливі: вони дозволяють нам проникнути в езотеричний переказ, що ніколи не вмирав в Ізраїлі, а через нього і в істинне значення християнської легенди. Елкана, чоловік — земний батько Самуїла, але за духом його батько — Вічний. Тут образна мова юдейського монотеїзму приховує вчення про передіснування душі. Втаємничена жінка волає до

* Можливо, що Ісус випадково народився у Вифлеємі, але цей переказ входить, мабуть, до циклу пізніших легенд, що стосуються Святої Родини і дитинства Христа.

** Судді, 13:3-5.

*** І Самуїл, 2:11, 19-20.

[В оригіналі Шуре, як і в Септуагінті, йдеться про назорея Богові, а не посвяченого Богові, як у наших “препарованих” перекладах (прим. пер.).]

вищої душі, благаючи її вселитися в її тіло, щоб у світі міг з'явитися пророк. Це вчення, ретельно приховане у євреїв, відсутнє в їхньому офіційному культі, становило частину переказу втаємничених. Воно помітне у пророків. Єремія виражає його так: “І надійшло до мене таке слово Господнє: “Перш, ніж я уклав тебе в утробі, я знав тебе; і перш, ніж ти вийшов з лона, освятити я тебе; пророком для народів я тебе призначив””. Згодом Ісус сказав те саме ураженим фарисеям: “Щиро, щиро кажу вам: був раніше, ніж народився Аврам.”**

Яким чином усе це стосується Марії, матері Ісуса? Мабуть, перші християнські громади вважали Ісуса сином Марії та Йосипа, що можна виснувати з того, що Матвій дає генеалогічне дерево Йосипа, щоб довести походження Ісуса від Давида. Як і деякі гностики, вони Ісуса вважали сином Вічного у тому ж значенні, що й Самуїла. Згодом легенда, що прагнула довести надприродне походження Христа, накинула на його народження покривало, виткане з золота і небесної блакиті: історію Йосипа й Марії, Благовіщення, аж до дитинства Марії в храмі***.

Якщо відокремити езотеричний зміст від юдейського переказу і християнської легенди, можна прийти до наступного: вплив духовного світу, який бере участь при народженні кожної людини, виявляється найбільш могутньо і відчутно при народженні генія, появу якого ніяк пояснити законом фізичного атавізму. Цей вплив духовного світу сягає найбільшої сили, коли йдеться про одного з тих божеських пророків, поява яких змінює долю світу. Душа, обрана для божеської місії, приходить зі світу божеського; вона з'являється вільно й свідомо; але, щоб вона могла діяти в земному житті, необхідна вибрана судина, потрібний ґолек матері високої чистоти, яка всім настроєм своєї моральності і всім прагненням душі передчуває, притягає, втілює в свою плоть і кров душу рятівника, який діє в світі людському як істинний син Божий. Такий глибинний зміст давньої ідеї про матір-діву. Індуський геній виразив його в легенді про Кришну. Євангелія за Матвієм і за Лукою віддають його з простотою і ще піднесенішою поезією.

“Для душі, яка зіходить з неба, народження є смерть”, — сказав Емпедокл за 500 років до Христа. Який би божеський не був дух, шойно втілюючись, він тимчасово втрапить згадку про своє минуле; шойно колесо тілесного життя захопило його, розвиток його земної свідомості здійснюється за законами того світу, в якому він втілюється. Він підкоряється силі первнів, і чим вище його походження, тим більші потрібні зусилля, щоб відновити свої небесні властивості і пізнати свою високу місію.

Душі глибокі й ніжні потребують тиші, щоб розкритися. Ісус ріс у мирному спокої Галилеї. Його перші враження були тихі, строгі та ясні. Рідна

*Єремія 1:4-5.

**Іван, 8:58.

***Апокрифічне Євангеліє Марії та Євангеліє дитинства, видане Тишендорфом.

долина, що заховалася в горах, квітнула ідеальною красою. Назарет майже не змінився протягом сторіч*. Його домівки, врізані в скелі, біліють серед зелені гранатових і фігових дерев і виноградників, між якими перелітають зграйки голубів. Чисте гірське повітря обвіває цю тиху долину, сповнену свіжості й зелені; з височин відкривається вільний і світлий обрій Галилеї. У цих рамках тривало життя патріархальної сім'ї, суворе, статечне, побожне. Сила єврейського виховання полягала у всі часи в єдності закону і віри, а також у жорсткій організації сім'ї, що підкорялася національній і релігійній ідеї. Батьківський будинок був для дитини своєрідним храмом. Замість реготливих фресок з фавнами і німфами, що прикрашали атріуми грецьких будинків, які можна було зустріти в Сефорисі й Тиберіаді, в єврейських будинках — над дверима і по стінах — тяглися в суворих лініях халдейськими письменами вислови з пророків та закону. Але злука між батьком і матір'ю зігрівала і осявала цю сувору обставу світлом духовного єднання. Там Ісус мав свою першу науку, там з вуст батька й матері уперше почув Святе Письмо. Ще змалку таємнича багатовікова доля народу Божого розгорнулася перед його очима; він знайомився з нею завдяки періодичним святкам, що відзначалися в родині за допомогою читання Св. Письма, співу й молитов. На свято сукот будувався курінь з гілок мирту і оливи у дворі або на даху дому як вікопомний спогад про патріархів-кочівників. Запалювали семираменні свічники, розгортали папірусні згортки і бралися читати священні історії. Дитяча душа відчувала присутність Вічного не тільки в зоряному небі, але і в цьому семисвічкові, що відображав його славу, і в казаннях батька, і в мовчазній любові матері. Так колисали дитинство Ісуса великі дні Ізраїля, дні радості й скорботи, торжества і вигнання, незліченних лих і вічної надії. На питання дитини — палке і наполегливе — батько мовчав. Але мати, коли її мрійливі сирійські очі дивилися з-під довгих вій і зустрічали питальний погляд сина, — казала: "Слово Боже зберігається у його пророків. Коли-небудь мудрі есеї, пустельники гори Кармель і Мертвого моря, дадуть тобі відповідь".

Неважно уявити собі дитину Ісуса серед однолітків, і той незвичайний вплив, який він мав на них і який дається передчасним розумом, сполученим з почуттям справедливості і активного співчуття. Або в синагозі, де він прислухався до дискусій книжників і фарисеїв, і де згодом сам вправлявся у могутній діалектиці. Його змалку відштовхувала сухість законників, які до того поринали в буквализм, що виганяли весь духовний зміст. Водночас, йому доводилося зустрічатися і з поганством та пізнавати його характер під час відвідин багатого Сефориса, резиденції Антипи, столиці Галилеї, над яким височів акрополь, що охоронявся найманцями Ірода — галлами, траками і варварами з усіх усюд. Можливо, що під час однієї з тих подорожей, які були звичаєм єврейських сімей, йому доводилося бувати і в одному з прибережних фінікійських міст, які ски-

Либонь, всі пам'ятають опис Галилеї в Житті Ісуса Ренана і не менш чудовий опис М. Е. Мельшіора де Воюе в його Подорожі до Сирії й Палестини.

далися на достеменні людські мурашки. Він міг здалеку бачити їхні храми з приземуватими колумнами, оточені темними гаями, з яких долинали плачливі звуки флейт, що супроводили спів жриць Астарти. Їхні пристрасні звуки, гострі як страждання, повинні були викликати в його здивованому серці здригання жалю і туги. Після цих вражень син Марії мав повертатися в тихі гори з почуттям полегші. Зіходячи на крутогори Назарету і спитуючи видноколо Галилеї й Самарії, він бачив Кармель, Табор і гори Сихему, давніх свідків патріархів і пророків. Верховини розгорталися перед поглядом закругленим амфітеатром, горюючи над обрієм, наче сміливі вівтарі, що чекають на офірний вогонь і тиміям. Може, вони чекають на когось?

Але хоч і могутньо лягали враження докільля на душу Ісуса, вони блідли перед вищою істиною внутрішнього світу. Ця істина розкривалась у середині його душі, як осяйна квітка, що освітлювала внутрішній світ, коли він залишався на самоті та зосереджувався. І тоді люди та речі, близькі й далекі, були перед ним ніби прозорі в своїй інтимній суті. Він читав думки, бачив душі. Потім у спогаді розрізняв, наче крізь серпанок, божественно-прекрасних і сяючих істот, які схилились над ним або зібралися для поклоніння духовному сліпучому світлу. Дивні видіння переслідували його увісні й ставали між ним і земною реальністю, викликаючи в ньому справжню подвійність свідомості. На вершині цього екстазу, який підносив його дедалі вище, він часом зазнавав ніби злиття з великим світлом. Ці дивні піднесення залишали в серці невимовну ніжність і велику внутрішню потугу. Він відчував у такі хвилини потяг до всього живого, відчував себе в гармонії з усевіттом! Як же назвати те таємниче світло, яке зливалося з його глибинним душевним світлом і єднало його з усіма душами невидимими вібраціями? Чи не було це самим джерелом душ і світлів?

Він назвав це світло Батьком Небесним*.

Почуття єдності з Богом у світлі Любові — ось найпростіше і найбільше відвертя Ісуса. Воно освітлювало все життя і давало йому непохитну впевненість. Воно зробило його лагідним і неспорним, створило з його думки блискосяйний щит, з його слова — вогненний меч.

Це глибоко приховане містичне життя сполучалось у юнака з повною ясністю у повсякденних справах. Лука зображує його у віці дванадцятьох * Містичні аннали всіх часів свідчать, що вищі моральні або духовні істини пізнаються обраними душами не шляхом умозгаду, а шляхом внутрішнього споглядання у вигляді видіння. Такі психічні феномени мало відомі сучасній науці, але вони є безперечним фактом. Катерина Сієньська, дочка бідного фарб'яра, мала з чотирирічного віку надзвичайні видіння (Див.: "Її життя", написане Альбаю Мітнаті, у Фішбахера). У Сведенборга, науковця з розумом урівноваженим і спостережливим, з'явилися в сорок років при повному здоров'ї видіння, які не мали ніякого стосунку до його попереднього життя (Життя Сведенборга Маттера, у Перена). Я не ставлю ці явища на один щабель з тими, які відбувалися в свідомості Ісуса, але хочу лише встановити існування внутрішніх сприйнять, незалежних від органів чуттів.

ків, коли він “підростав, вирізняючися з-поміж людей велемудрістю та ласкою”. Релігійна свідомість була природженою в Ісуса, абсолютно незалежно від зовнішнього світу. Його профетична і месіаністична свідомість змогла розвинути тільки завдяки різьчому зовнішньому впливу, у виставі якого часу, завдяки спеціальному втаємниченню і внаслідок тривалого внутрішнього вдосконалення. Натяки на це зустрічаються в Євангеліях та деінде.

Першим сильним поштовхом є для Ісуса його перша подорож до Єрусалиму з батьками, про яку говорить Лука. Це місто, гордість ізраїльтян, було тоді центром єврейських національних прагнень. Страждання, що випали на долю, лише запалювали душі. Можна сказати, що з примноженням єрусалимських могил зростали надії. За Селевкідів, Макавеїв, Помпея та Ірода Єрусалим зазнавав жорстоких нападів. Кров текла пливом: римські легіони створили вулиці Єрусалима на бійно; масові розп'яття на хрестах поганин і навколишні горби, являючи страхітливі видовища. Після стількох жахів, після всіх принижень римської окупації, після розгрому синедріону і зведення ролі єршосвященника до ролі тремтячого раба, Ірод, немов за якоюсь іронією, відновив єрусалимський храм у більшій пишності, ніж він був за Соломона. А проте Єрусалим залишався священним містом. Хіба не сказав Ісаї, якого Ісус читав поперед інших пророків, що “народи йдуть до твого світла, царі до твого блиску... Ти зватимеш твої мури спасінням, славою — твої ворота”. Побачити Єрусалим і храм Ягве було мрією всіх євреїв, особливо відтоді, як Юдея зробилася римською провінцією. Вони стікалися сюди з Переї, Галілеї, Олександрії та Вавилону. Дорогою через пустелю, під пальмами, біля колодязів, співалися псалми, линули зітхання до єдиного Передвічного, спрямовувалися погляди до вершин Сіону.

Душу Ісусові полонило дивне почуття пригніченості, коли він уперше побачив місто, що лежало на горі, як похмура фортеця з грізними вежами, — тоді ж він побачив біля вхідної брами римський амфітеатр Ірода, вежу Антонія, яка підносила над храмом, і римських легіонерів і списами в руках, що стежили з вершини міських мурів. Він зійшов походах до храму. Він побачив пишноту мармурових портиків, під якими фарисеї розгулювали в розкішних строях; пройшов через двір поган через двір жінок; наблизився разом з юрбою ізраїльтян до дверей Никанора і до балюстради, за якою виднілися священники в урочистих шатах, фіолетових і пурпурових, виблискуючих золотом і коштовними каменями, які служили перед святилищем, офірували козлів або биків. Кропили народ їхньою кров'ю і промовляли водночас благословення. Як мало походило це на храм його марення, на небо його серця.

Відтак він спускався в народні квартали нижнього міста. Бачив там жебраків, виснажених голодом, обличчя, позначені стражданням, зі слідами пережитого під час останніх громадянських воєн, під час страт і розп'яття. Виходячи з тих або інших брам міста, він блукав по кам'янистих долинах оточених похмурими лощовинами, де знаходилися каменярі, рибні саджал-

ки та гробівки царів, якими, немов могильним поясом, був оточений Єрусалим. Зі скелястих печер з'являлися від часу до часу божевільні, викрикуючи блюзнірства проти живих і мертвих. Потім, спускаючись широкими сходами до джерела Силоам, глибокого, як цистерна, він бачив край його жовтої води юрми лепруватих і паралітиків з жахливо спотвореною шкірою. Його неборно вабило до них; дивлячись на них, він мав спивати всю чашу їхніх страждань. Одні просили у нього допомоги, інші мовчали, втративши надію, треті, отупівши від страждань, здавалося, вже перестали будь що усвідомлювати. І скільки ж часу провів він з тими, хто опинився тут?

“Навіщо цей храм і ці священники, ці гімни та офіри, — мав думати Ісус, — якщо вони не в змозі хоча б частково полегшити ці муки?” І тоді весь потік людських сліз, вся скорбота цих знедолених і цього міста, цього народу і всього людства проникли в його серце, і він збагнув, що повинен розлучитися з тим блаженством, яким не міг поділитися з іншими. Ці благаючі, сповнені відчаю погляди не могли вже піти з пам'яті. Похмура супутниця — людське страждання — супроводила його і говорила: я більш не покину тебе ніколи.

Він ішов, сповнений глибокого смутку і смертельної туги, і коли повертався до світлих верховин Галілеї, з глибини серця виривалося благання: Батьку небесний!.. Я хочу знати, я хочу зціляти, я хочу рятувати!

РОЗДІЛ III

Есеї. Іван Посвятик. Спокушання.

Знання, котрого мав прагнути Ісус, могло бути в ті часи тільки в есеїв.

Євангеліє обходить повною мовчанкою життя Ісуса до зустрічі з Іваном Посвятиком, після якої він ніби береться до відправи свого високого служіння. Безпосередньо після цього він з'являється в Галилеї з цілком окресленим вченням, з упевненістю пророка і свідомістю Месії. Але очевидно, що цьому сміливому виступу передувала довга підготовка і вище втаємничення. Не менш імовірно й те, що втаємничення це мало статися в єдиному братстві, яке зберігало в ті часи в Ізраїлі істинні езотеричні традиції та високий рівень життя пророків. У цьому не може бути ніякого сумніву для тих, хто спроможний піднятися над забобонним шануванням мертвої букви й зрозуміти внутрішнє значення подій в душі та істині. Це підтверджується не тільки внутрішньою близькістю між вченням Ісуса і вченням есеїв, але і тим мовчанням, яким Христос і його близькі оточили цю секту. Чому Він, який нападає так сміливо і вільно на всі релігійні партії свого часу, ані разу не згадує есеїв? Чому апостоли та євангелісти не кажуть про них майже нічого? Цю обставину можна пояснити тільки тим, що вони дивилися на есеїв, як на своїх, що вони були пов'язані клятвою, яка давалася при втаємниченні в містерії, і що секта злилася з християнами.

Орден есеїв був за Ісуса залишком братств пророків, заснованих ще Самуїлом. Деспотизм палестинських верховод і ревнива заздрість амбітного та улесливого священства загнали їх на відлюддя і змусили до мовчання. Вони більше не боролися, як попередники, а вдовольнялися тим, що берегли достеменні перекази. Вони мали два головних центри: один в Єгипті, на березі озера Маорі, інший – у Палестині в Енгаді, на березі Мертвого моря. Вибрана ними для себе назва есеїв походить від сирійського слова *Asaya*, що означає *лікарі*, а по-грецькому *терапевти*, бо їхня відкрита діяльність серед народу полягала в лікуванні фізичних та моральних недуг. “Вони старанно вивчали різні лікарські манускрипти, в яких були викладені окультні властивості рослин і мінералів”¹. Деякі з них мали дар пророцтва, як, напр., Менахем, який передбачив Іроду його царювання. “Вони служать Богу, – пише Філон, – з великим благочестям, і не зовнішніми офірами, а очищенням власного духу. Вони тікають з міст і старанно займаються мирними мистецтвами. У них нема жодного раба, вони всі вільні і працюють одні для інших”². Правила ордену були дуже суворі: щоб вступити в нього, треба було відбутися принаймні річне випробування.

¹Іосип Флавій *Юдейська війна*, 2; *Старожитності*, 13:5-9; 18:1-5.

²Філон. *Про споглядальне життя*.

Якщо якості кандидата виявлялися відповідними, його допускали до обрядів обмивання, але вступати в стосунки з учителями ордену можна було лише після нового дворічного випробування, після якого нового члена приймали в саме братство. Цьому передувало промовляння “страшних клятв”, якими посвячуваний зобов'язувався виконувати всі постанови ордену і нічого не зраджувати з його таємниць. Після цього вступник допускався до загальної трапези, яка відбувалася з великою урочистістю і складала внутрішній культ есеїв. Вони трактували одяг, що використовувався під час цих трапез, як священний, і знімали його, перш ніж узятися до щоденної роботи. Ці братські вечері, які є першовзором Таємної Вечері, заснованої Ісусом, починалися і закінчувалися молитвою. Тут же давалися тлумачення священних книг Мойсея і пророків. Але тлумачення текстів, як і втаємничення, мало три рівні і три значення. Дуже небагато хто сягав вищого рівня. Усе це дивно схоже на організацію питагорійського ордену³, але схожість обумовлена тим, що така ж організація існувала і у давніх пророків і скрізь, де відбувалося втаємничення. Додамо, що есеї сповідували основний догмат орфічної та питагорійської доктрини — догмат передіснування душі, в якому криється причина її безсмертя. “Душа, – говорили вони, – що спускається з найтоншого етеру і притягається до втілення певними природними чарами (ἰοῦγγί τῆμ φοδικῆ), перебуває в тілі як в темниці; звільнена від ланцюгів тіла, як від тривалої неволі, вона відлітає з радістю” (Іосип Флавій. *Старожитності*. 2:8).

У есеїв прийняті брати жили в громаді, користуючись спільним майном і зберігаючи безшлюбність; вони обирали для місця проживання відлюдні місцини, обробляли землю і нерідко виховували покинутих дітей. Щодо сімейних есеїв, то вони складали щось на зразок ордену третього ступеня, усиновленого першим і підлеглого йому. Вони вирізнялися своєю мовчанністю, лагідністю і серйозністю, займалися тільки мирними ремеслами: багато хто з них був ткачами, теслями, садівниками, але купців або зброярів між ними не було ніколи. Розпорошені по всій Палестині, в Єгипті, до самої гори Хорив, вони радо гостили один одного. І ми бачимо Ісуса та Його учнів, які йдуть від міста до міста, з округи до округи, упевнені, що скрізь знайдуть притулок. “Есеї, – пише Іосип, – вирізнялися зразковою моральністю: вони прагнули панувати над своїми пристрастями і стримувати спалахи гніву; завжди зичливі і миролюбні в стосунках, вони викликали повну довіру. Їхнє просте слово мало більшу силу, ніж клятва; вони так і трактували клятву в повсякденні як гріх. Вони ладні були радше зазнати самі страшних мук, і притому з усмішкою на вустах, ніж порушити найменше з своїх релігійних переконань”.

³Спільне у есеїв і питагорійців: молитва при сході сонця, лялий одяг, братські трапези, річне випробування, три рівня втаємничення, організація ордену і спільне майно, яким завідували вибрані опікуни, правила мовчання, клятва берегти таємницю участі в містеріях, поділ навчання на три частини: 1) наука *всесвітніх засад* або *теогонія* — те, що Філон називає *логікою*, 2) *фізика* або *космогонія*, 3) *мораль*, — все, що стосується поведінки людини; цей розділ спеціально вивчався терапевтами.

Байдужий до зовнішньої пишноти єрусалимського культу, далекий від жорсткості саддукеїв і пихи фарисеїв, що відгонить педантизмом і сухістю синагоги, Ісус тяжів до есеїв внутрішньою близькістю, природною спорідненістю. Завчасна смерть Йосипа надала повну свободу сину Марії. Його брати могли продовжувати справу батька і вести господарство. Мати погодилася на те, щоб він пішов потай від усіх до есеїв в Енгаді. Прийнятий як брат і привічений як обранець, він мав справляти величезний вплив на самих вчителів ордену завдяки своїй перевазі, палкому милосердю і тій божеській позначеності, яка вирізняла все його єство. А проте від них отримав він те, що тільки есеї й могли дати: езотеричний переказ пророків і, отже, правильну історичну та релігійну орієнтацію. Він усвідомив те провалля, яке відділяло офіційну єврейську доктрину від давньої мудрості втаємничених, яка була істинною матір'ю всіх релігій, постійно переслідуваною "сатаною", духом зла, егоїзму, ненависті і заперечення, сполученим з політичним абсолютизмом і облудою священників. Він дізнався, що Книга Буття під своїм символізмом містить теогонію і космогонію, таку ж далеку від буквального значення, як найглибша з наук від дитячих казок. Він побачив у днях Елогима вічну творчість шляхом сманачії елементів і утворення світів; він споглядав походження душ і їхнє повернення до Бога шляхом постійно вдосконалюваних існувань або "поколінь Адама". Його вразила велич думки Мойсея, який прагнув підготувати релігійну єдність всіх націй, створюючи культ єдиного Бога і втілюючи що ідею в народі.

Там же він мав дізнатися про вчення про божеське Слово, яке в Індії проголошував Крішна, в Єгипті — жерці Осиріса, в Греції — Орфей і Пітагор і яке було відоме серед пророків під ім'ям *Містерій Сина Людського і Сина Божого*. За цим вченням найвищий вияв Бога — Людина, яка за своєю будовою, формою, органами, розумом є образом і подобою універсальної Сутності, властивості якої вона має. Але в земній еволюції людства Бог ніби розпорошений, подрібнений, спотворений у безлічі людей і недосконалої людській. Він страждає, шукає себе, бореться всередині людини, він — Син Людський. Довершена людина, Людина-Знак, що є найбільш глибокою думкою Бога, залишається прихованою в безодні його бажання і сили. Але у певні епохи, коли людство підходить до прірви і його треба рятувати, дати йому поштовх, щоб вивести на новий рівень, Обранець отожднюється з божеством, притягаючи його до себе Силою, Мудрістю і Любов'ю, щоб виявити його знов у людях. І тоді божеська природа, що проникла в нього силою Духа, втілюється в ньому: *Син Людський стає Сином Бога і його живим словом*. В інші віки та в інших народів вже з'являлися сини Божі, але в Ізраїлі з часів Мойсея було лише підтримуване пророками очікування майбутнього Месії. Ясновидці говорили, що тепер Він буде називатися *Синим Жінки*, небесної Ісиди —

* Спільні риси між вченням есеїв і вченням Ісуса: любов до ближнього як щонайперший обов'язок, заборона клястися і божитися ради свідчення істини; ненависть до брехні; покірність; встановлення Таємної Вечері, схожої з братськими агапами есеїв, але з новим значенням — офіри.

небесного світила, — яка вважалася Дружиною Бога, бо світло Любові буде сяяти в ньому з такою силою, якої земля не знала до нього.

Ці таємниці, що їх відкривав патріарх есеїв молодому галилеянину на відлюдному березі Мертвого моря, в непорушній самоті Енгади, здавалися йому одночасно і чудовими, і знайомими. Його мало охоплювати особливе хвилювання, коли начальник ордену пояснював йому слова, які й досі є в книзі Еноха: "Від початку Син Людський був у таємниці. Всевишній зберігав його у себе і появляв його своїм обраним... Але владарі земні злякаються і впадуть ницьма, і жах охопить їх, коли вони побачать *сина жінки*, що сидить на престолі слави... І тоді Обранець закличе всі сили неба, всіх святих з неба і можуть Богу. І тоді всі Херувими, Серафими, Офанім, усі янголи *сили*, усі янголи *Господа*, себто Обранця та *іншої сили*, яка служить на землі й понад водами, піднесуть свої голоси".

При цих одвертях слова пророка спалахували новим глибоким і страшним світлом в очах назорея, як блискавиця уночі. Хто ж був цей Обранець і коли прийде він в Ізраїль?

Ісус прожив кілька років у есеїв. Він підкорявся їхній дисципліні, вивчав разом з ними таємниці природи і вправлявся в окултній терапії. Він переміг свою земну природу і оволодів вищою свідомістю. День у день міркував над долею людською і заглиблювався в самого себе. Найважливішим моментом його перебування в есеїв була та знаменна для всього братства ніч, коли він потаємно прийняв вище посвячення четвертого рівня, яке давалося тільки у разі високої пророчої місії, що добровільно приймається на себе втаємниченим і що затверджується Старійшинами. Збори відбувалися в гроті, висіченій у горі на подібну широкій залив, що мала вівтар і сидіння з каменя. Лише начальник Ордену і його Старійшини, та іноді дві-три втаємничені пророкині могли бути присутніми при таємничій церемонії. Пророкині, вбрані в білі льняні шати, несли смолоскипи і пальми. Вони вітали нового втаємниченого як "Чоловіка і Царя", якого вони передчували і якого ймовірно бачать востаннє... Потім начальник Ордену, звичайно сторічний дід (за твердженням Йосипа, есеї жили напрочуд довго), подавав йому золотий потир — символ вищого втаємничення, що містив вино з винограду Господа — символ божеського натхнення.

Є вказівки, що Мойсей пив з такого потиру разом з сімдесятьма. А ще раніше Авраам, що отримав від Мелхиседека таке ж втаємничення у вигляді хліба і вина". Ніколи Найстарший не вручав потир людині, яка не мала певних ознак пророчої місії. Але саму місію визначити міг лише сам пророк; він повинен був знайти її всередині себе, бо такий закон втаємничення: нічого ззовні, все зсередини. Віднині Ісус стає вільним, повним паном над власним життям, незалежним від ордену; відтепер — сам гірофант, він зазнавав

* Книга Еноха, розділ 48:61. Це місце показує, що вчення про Слово і Трійцю в Євангелії за Іваном, існувало у Ізраїля задовго до Ісуса і виходило з глибини пророчого езотеризму. У книзі Еноха *Господь духів* представляє Батька: *Обранець Сина*; інша сила — *Святого Духа*.

** Буття, 14:18.

впливу Духа, який міг скинути його в безодню або підняти на вершину, недосяжну для стражденного і гріховного людства.

Коли після співу гімнів, після молитов і врочистих слів найстаршого, Ісус Назорей прийняв потир, блідий промінь зорі, що проник через отвір гори, ковзнув по смолоскипах і по довгих білих шатах есейських пророкинь; вони здригнулися, побачивши освітленого цим променем блідого галилеянина, бо великий смуток з'явився на прекрасному його обличчі. Чи не не згадав він про хворих біля Силоаму, а відтак — чи не побачив шлях, що лежав перед ним?

Тим часом Іван Посвятник проповідував на Йордані; він не належав до есеїв, а був народним пророком, з міцного племені Юди. Гнаний в пустелю суворим благочестям, він провадив там життя, сповнене нестатків, у постійних молитвах, у пості й випробах. На голе тіло, спалене сонцем, він одягав, замість волоссяниці, одяг з верблюдої вовни, як знак покути його самого і його народу, бо він глибоко відчував біди Ізраїлю і не переставав чекати на його вибавлення. Він вважав, як вірили юдеї, що Месія з'явиться незабаром як месник і виконавець правосуддя, і, подібно Макавею, підніме народ, прожене римлян і покарає винних, а потім, урочисто вступивши до Єрусалиму, поставить царство Ізраїля понад усі народи. — і пануватимуть мир і справедливість. Він звістував людям майбутній прихід Месії, додаючи, що треба до цього готуватися щирим каяттям. Перебравши від есеїв звичай священного обмивання і перетворивши його по-своєму, він додавав водопосвяті в Йордані значення видимого символу — привселюдного внутрішнього очищення, якого він вимагав від людей. Ця нова церемонія, полум'яне звістування юрбам у пустельному краї біля священних вод Йордану, між суворими гірськими кряжами Юдеї й Переї, сильно діяла на уяву і приваблювала безліч людей. Вона нагадувала славетні дні давніх пророків, давала народу те, чого він не знаходив у храмі: внутрішній поштовх і, слідом за страхом покути, повів надії, смутної й чудової. До Івана Посвятника сунули з усіх кінців Палестини або й більш віддалених країв, щоб послухати святого пустельника, який провіщав Месію. Народ, приваблений його словом, залишався біля берегів Йордану цілими тижнями, отаборившись поблизу річки й не бажаючи віддалитися, щоб не пропустити появи Месії. Багато хто закликав до зброї, щоб під його провідом почати священну війну. Ірода Антипу і священників Єрусалиму народний рух починав уже непокоїти. Крім того, ознаки доби були загрозливі. Тиберій, що досяг сімдесятьох чотирьох літ, закінчував своє життя на гулянках в Капреї; Понтій Пилат затявся проти євреїв; у Єгипті жерці проголошували, що фенікс готується повстати з попелу*.

Ісус, який відчував, як у нього всередині зростає пророче покликання, але який все ще шукав власний шлях, і собі прийшов до йорданської пустелі з кількома братами-есеями, які вже тоді слідували за ним як за вчителем. Він хотів бачити Посвятника, почути його казання і прилюдно прийняти водопосвяту. Він хотів

* Тацит, *Аннали*, 6:28, 31.

виявити покору і віддати данину поваги пророку, який насмілювався піднести голос проти владодержців і розбудити душу Ізраїля.

Він побачив суворого аскета з лев'ячою головою духовидця, що стоїть перед дерев'яним престолом під грубим наметом, вкритим гілками і козячими шкурами. Навколо нього, серед хирлявого чагарника пустелі, величезний натовп, цілий табір: митники, солдати Ірода, самаряни, єрусалимські левити, ідумейці з отарами і навіть араби, що окопилися там же зі своїми верблюдами, наметами і караванами, приваблені "голосом волаючого в пустелі". І його гримкий голос ширяв над натовпом: "Кайтеся, готуйте шляхи Господові, прямими торуйте дороги йому". Він називав фарисеїв і садукеїв поріддям ехидни. Твердив, що "вже й сокира біля кореня дерев лежить" і казав про Месію: "я посвячую вас водою, а він буде посвячувати вогнем". Надвечір, коли сонце стояло на спадні, Ісус бачив, як натовп тіснився до невеликої затоки Йордану, як найманці Ірода і навіть розбійники схиляли могутні спини під струменями води, якими їх поливав Посвятник. Ісус і собі наблизився до пророка; Іван не знав Ісуса, але пізнав есея за лляним одягом: помітив, як той серед натовпу заходить у воду до пояса і смиренно схиляє голову, щоб прийняти водопосвяту. Коли посвячений підвів голову, могутній погляд Посвятника зустрівся з поглядом галилеянина. Людина пустелі затремтіла під променем дивовижної лагідності цього погляду і мимоволі в нього вихопилося питання: "Чи не ти Месія?". Тасмичий есей промовчав, але похилив замислено голову, схрестив руки і просив у Івана благословення. Іван знав, що мовчання було законом есейських неофітів, і врочисто простяг над Ісусом обидві руки. Після цього назорей разом зі своїми супутниками зник в очереті, що ріс у березі.

Посвятник стежив за ним поглядом, в якому змішувалися сумнів, прихована радість і глибокий сум. Що означає все його натхнення і пророча сила перед осяйним світлом, яке виходило з очей Незнайомця і освітило всю глибину його істоти? Якби ж то молодий і прекрасний галилеянин був Месією, — це стало б відрядом його днів! Тоді його роль на цьому скінчилася б і голос міг би замовкнути. Відтак він проповідував з прихованим хвилюванням про те, що "Йому треба зростати, а мені поменшуватися". Либонь, відчув утому й смуток старого лева, що лягає і мовчки чекає на смерть.

* За Євангеліями Іван одразу пізнав в Ісусі Месію і посвятив його як такого. Тут є суперечність. Бо згодом Іван, ув'язнений Антипою в Македі, посилав Ісусові таке питання: "Чи Ти Той, який повинен прийти, чи чекати нам на іншого?" (Матвій, 11:3) Цей запізнілий сумнів свідчить, що Іван не був упевнений в тотожності Ісуса й Месії. Але перші редактори Євангелія були євреї і тому воліли, щоб Ісус одержав підтвердження своєї місії та посвяту від Івана Посвятника, популярного юдейського пророка.

“Чи не Месія Ти?” Це питання Посвятника лунало в душі Ісуса. Від часу формування своєї свідомості він знайшов у собі самому Бога і впевненість у небесному царстві, — у веселковій красі своїх візій. Згодом людське страждання запало в серце жадливим зойком. Єсейські мудреці відкрили йому таємницю релігії і науку Містерій; вони вказали йому на духовний занепад людства і на очікування рятівника. Але де та сила, що вирятуює людство з безодні? Пряме питання Івана Посвятника проникло в тишу його глибоких медитацій, як синайська блискавка. Чи не Месія він?

Ісус міг відповісти на це питання тільки після зосередження у глибині свого ества. Звідси потреба в самоті, той сорокаденний піст, який Матвій зображає як символічну легенду. *Спокушання* в житті Ісуса — справді велика криза і те найвище прозріння в істину, через яке неминуче проходять усі пророки, всі фундатори релігій перед початком зверхень.

Вище за Енгаді, де єсеї плекали кунжут і виноградники, крута стежина вела до гроти в горі. До неї входили повз дві дорійські колумни, вирізані в скелі, — як ті, що є в Йосафатовій долині в Притулку Апостолів. Там, у цій гроті, людина ніби висіла над прірвою, немов у вірліному гнізді. У глибині видної звідти ущелини знаходилися виноградники і житла людей; далі Мертве море, нерухоме і сіре, і невітні гори Моабу. Єсеї використовували пущу для тих братів, які хотіли пройти випробування самотністю. У гроті були згортки з висловами пророків, зміцнювальні запахи, сухі фіги й тонкий струмінь води, що дзюрчить з розколини у скелі, єдине підкріплення аскета під час медитації. Туди й подався Ісус.

Передусім він подумки оглянув минуле людства, зважив вирішальність доби. Рим був її виразником: це було те, що перські маги називали царством Арімана, а пророки — царством Сатани, знаком Звіра, апотеозом Зла. Темрява поглинула людство, цю душу землі. Ізраїльтяни отримали від Мойсея священну місію: зберегти для світу релігію Батька, чистого Духу, передавати її іншим народам і прагнути до її торжества. Чи вдалося його царям і священникам виконати цю місію? Пророки, які одні усвідомлювали священну місію народу, відповідали одноставно: ні! Ізраїль агонізував у цупких обіймах Риму. Чи варто всоте ризикнути підняти народ, як про це мріяли фарисеї, і силою відновити тимчасове царство Ізраїля? Чи слід оголосити себе сином Давида і вигукнути разом з Ісаєю: “Я розтопчу народи у гніві моему, я виповню їх своїм обуренням, я вергну їх силою на землю”. Чи треба стати новим Макавеєм і оголосити себе царем-першосвящеником? Ісус міг зважитись на це. Він бачив, як юрми ладні повстати на поклик Івана Посвятника, а сила, яку Він відчував усередині себе, була незмірно більшою силою. Але чи можна насильством перемагати насильством? Чи може меч покласти край царству меча? Чи не означало це викликати до життя нові темні сили?

Чи не краще розкрити для всіх ту істину, що доти залишалася привілеєм кількох святилищ і купки втаємничених? Чи не слід вплинути на серця людей в очікуванні того часу, коли шляхом вищого знання і внут-

рішнього прозріння істина проникне в свідомість людей? Чи не треба проповідувати небесне царство простим людям, чи не варто замінити царство Закону царством Благодаті, перетворити людство зсередини, відродити його душу?

Але хто ж перемаже? Сатана чи Бог? Дух зла, який царює разом з сильними світу цього, чи божеський дух, який панує над незримими легіонами небесними і приспаний у серці кожної людини, як іскра усередині каменя? Але яка буде доля пророка, який наважиться розірвати завісу храму, щоб показати пустку святилища, який насмілиться виявити неповагу одночасно і до Ірода, і до Цезаря?

Але час настав! Внутрішній голос не говорив йому, як пророку Ісаї: “Принеси велику книгу і пиши на ній пером людським”. Голос Вічного волав до нього: “Підведись і говори”. Треба знайти живе слово, віру, яка соває гори, силу, яка розбиває фортеці.

Ісус палко молився. Під час молитви якийсь неспокій, дедалі більша тривога опанувала його. Він починав утрачати дивну радість знайденої сили, і душа починала занурюватися в темну безодню. Чорна хмара оповила його. Вона була сповнена тінями: він пізнавав у них образи своїх братів, учителів-єсеїв, матері. Тіні ці одна по одній казали йому: “Ти хочеш неможливого! Ти не знаєш, що буде через твоє безумство! Відмовся!” Але неборний внутрішній голос заперечував: “Так треба”. Він змагався таким чином протягом кількох днів, то стоячи, то вклякаючи, то ницьма. Дедалі глибшою ставала безодня, в яку він опускався, і дедалі чорнішою ставала хмара довкруг. Він немов наближався до чогось страшного і невимовного.

Відтак він опинився в екстазі яснобачення, коли прокидається те, що найбільше ховалося у свідомості, стає на мову з живим духом усіх речей і відкидає на прозоре тканинню сну образи минулого і майбутнього. Зовнішній світ зникає, очі заплущуються. Ясновидець споглядає Істину в променях того світла, яке заповнює всю його істоту, утворюючи з розуму полум'яне осереддя світла.

Розлігся грім, гора затремтіла до самої основи, раптовий вихор з'явився з глибин простороні, підняв Ясновидця на вершину ерусалимського храму. Дахи й вежі міста виблискували в повітрі, немов ліс із золота і срібла. Гімни долинали зі Святого Святих. Хвилі тиміямі підіймалися з усіх вітарів і линули до ніг Ісуса. Народ у святковому вбранні юрмився у портиках. Прекрасні жінки співали для нього гімни палкої любові. Лунали сурми і сто тисяч голосів вигукувало: “Слава Месії! Цареві Ізраїля!” “Ти будеш цим царем, якщо вклонитися мені”, — пролунав голос. “Хто ти?” — спитав Ісус.

І знову знявся вихор і поніс його через простір на верховину. У його ніг лежали царства землі, освітлені золотавим сяйвом. “Я цар духів і князь землі”, — долинав голос ізнизу. “Я знаю, хто ти, — сказав Ісус. — Ти з'являєшся у незлічених подобах і ім'я твоє Сатана. З'явився в своєму земному образі”. З'ява коронованого монарха завидніла на троні на хмарі. Блідий серпанок оточував імперську голову. Похмурий образ вимальовувався на

кривавому сльозі, лик його був блідий і погляд його був, як блискіт меча. Він сказав: “Я Цезар. Схилися переді мною, я дам тобі всі царства”. Ісус відповів: “Оступися, спокуснику! Бо написано: “Ти будеш вклонятися лише Вічному, твоєму Богу”. І з’ява ураз шезла.

Опинившись знов на самоті, в печері Енгаді, Ісус запитав: “Якою ознакою я переможу владарів землі?” “Ознакою Сина Людського”, – мовив голос згори. “Покажи мені цей знак”, – сказав Ісус.

Блискуче сузір’я з’явилося на обрії; воно складалося з чотирьох світил у формі хреста. Галилеянин пізнав знак давніх посвят, що вживався в Єгипті і зберігся в есеїв. На зорі людства сини Яфета вклонялися йому, як символу земного і небесного вогню, Життя з усіма його радощами і Любові з усіма її чудесами. Згодом втаємничені Єгипту бачили в ньому символ великої містерії, Трійці, включеній у Єдність, образ жертви невідомої Сутності, який подібноється, аби виявитися в світах. Символ одночасно і життя, і смерті, і воскресіння, він зустрічався і в підземеллях, і на могилах, і в незліченних храмах. Осйаний хрест збільшувався і наближався, немов зваблений серцем Ясновидця. Його чотири зірки полум’яніли, наче чотири Сонця. “Ось, магічний знак Життя і Безсмертя, – сказав голос з неба. – Колись люди володіли ним, але потім втратили. Хочеш повернути його людям?” “Хочу”, – відповів Ісус. “Якщо хочеш: поглянь – ось твоя доля”.

Раптом чотири зірки згасли. Запала ніч. Підземний грім струсив гори і з дна Мертвого моря піднялася темна гора, на вершині якої виднівся чорний хрест. Людина, що знемагає в смертних муках, була примочована до нього. Оскаженілий народ вкривав гору і волав з пекельним знуванням: “Якщо ти дійсно Месія, врятуй себе!” Ясновидець широко розплющив очі: він сахнувся, його зросило холодним потом, – але ж цей розіпнутий – він сам... Він усе збагнув. Щоб перемогти, треба було ототожнити себе з цим страшним двійником, що з’явився перед ним, як зловісна осторога. Невпевненість закралася в душу Ісуса, і він відчув себе немов завислим у пустці, розшарпваним і муками розіпнутого, і образами синів людських, і глибоким мовчанням неба. “Ти можеш це прийняти або — ні”, — мовив янгольський голос. І вже з’ява починала тремтіти й подекуди бліднути, і привид хреста зі страченим даленіє, коли перед внутрішніми очима Ісуса почали проходити в яскравій картині всі страждальники біля купелі Силоам, а позаду них цілий тиск розпачливих душ, від яких линули тужливі крики: “Без тебе ми загинемо. Врятуй нас, ти, який вмієш любити”. Ісус поволі випростався і, розкриваючи обійми, вигукнув: “Приймаю хрест! Ним світ врятується!” І тієї миті він відчув страшний струс у всій своїй істоті й заволав... Чорна гора впала, хрест зник, ніжне світло заповонило Ясновидця, неземним блаженством війнуло на нього, і з високої блакиті залунав звияжний голос: “Сатана переможений! Смерть подолана! Слава Синові Людському! Слава Синові Бога!”.

Коли Ісус отямився від цієї візії, ніщо не змінилося навколо: світанкове сонце золотилося всередині гроту Енгаді, літепла роса, як сльози янгольської любові, зволожила зболені ноги; хиткий туман клубочився над Мертвим

морем. Але він сам був уже не той. Щось, що назавжди вирішує долю, здійснилося в проглубах його свідомості. Він відгадав загадку свого життя. Він завоював світ, і велика упевненість проникла в нього. З перемоги над земною своєю сутністю, на яку він наступив ногою і, переможено, назавжди відкинув від себе, з пережитої смертельної агонії, виникла нова свідомість, яка сяяла небесною радістю: він знав, що непорушним волевиявом він став відтепер Месією.

Незабаром він спустився в селище есеїв і дізнався, що Антипа схопив Івана Посвятника і ув’язнив у фортеці Макеру. Ця звістка була для нього ознакою, що час настав і пора діяти. Він оголосив есеям, що піде проповідувати в Галилею Євангеліє царства небесного. Цим він хотів сказати: треба зробити великі Містерії доступними простим людям, перекласти для них вчення посвячених. Такого не було відколи Сак’я-Муні — останній Будда, — спонукуваний безмежним жалем, проповідував на берегах Гангу. Таке ж божеське співчуття до людства жило і Ісуса, але він виповнив його таким внутрішнім світлом, такою силою любові і величчю віри й діяльної енергії, які були притаманні лише йому. З надр смерті, яку виміряв і передчув, він виніс для своїх братів по людству надію і життя.

РОЗДІЛ IV

Громадське життя Ісуса.

Популярне вчення і вчення езотеричне.

Чудеса. Апостоли. Жінки.

Досі я прагнув висвітлити світлом самого Ісуса ту частину його життя, яка в Євангеліях залишається в тіні або приховується під серпанком легенди. Я намагався вказати на той вид посвячення і на ту еволюцію душі і думки, шляхом яких великий назорей прийшов до усвідомлення свого месіанізму; тобто я намагався відновити внутрішню генезу Христа. Відтепер мені легше буде йти далі. Громадське життя Ісуса викладене в Євангеліях. У цих оповідях є розбіжності, протиріччя і різночасовість. Легенда, прикриваючи або спотворюючи відомі містериї, подекуди прозирає, але з усієї сукупності євангелічних оповідей постає така єдність думок і дій, виникає така могутня і оригінальна особистість, що ми мимоволі відчуваємо себе в присутності реальності, життя. Не можна підробити ці неповторні оповіді, які в своїй дитячій простоті або під своєю символічною красою промовляють більше, ніж найпоширеніші трактати. Але нам тепер залежить на тому, аби висвітлити роль Ісуса через езотеричні перекази та вчення і показати внутрішнє значення і трансцендентну висоту його подвійного вчення.

Яку новину приніс цей, вже добре відомий есей, котрий повернувся з берегів Мертвого моря в галилейську свою вітчизну, аби проповідати Євангеліє Царства? Як намірився він змінити обличчя світу? Думка пророків мала завершитися в ньому. Сильний даром свого єства, він хотів розділити з людьми те царство небесне, яке він завоював у своїх медитаціях і борні, в своїй неосяжній скорботі і безмежних radoшax. Він прийшов, щоб розірвати покривало, яке давня релігія Мойсея накинута на потойбіччя. Він прийшов сказати: "Віруйте, любіть і нехай буде надія душею всіх ваших дій. Поза цією землею є світ душ, досконаліше життя. Я це знаю. Я прийшов звідти і я поведу вас туди. Але самої надії не вистачить. Щоб туди потрапити, треба почати здійснювати його тут, — спочатку у вас самих, а потім у всьому людстві. Як? Любов'ю і діяльним Милосердям".

Отож, молодий пророк прийшов у Галилею. Він не казав, що він Месія, а сперечався про закон і пророків у синагогах. Він проповідував на березі Генісаретського озера, в рибальських барках, біля джерел, в зелених оазах, які в достатку попадалися між Капернаумом, Ветсаїдою і Хоразином. Він зціляв хворих покладанням рук або лише поглядом, або наказом, часто однією своєю присутністю. За ним сунули юрби, та й учнів побільшало. Він набирив їх серед народу, між рибалками і митниками, бо

йому потрібні були щирі серці, полум'яні й віруючі особи, на яких він мав непереборний вплив. У своєму виборі він керувався другим баченням, що завжди притаманне діяльним людям, але передусім — релігійним втаємниченим. Щоб оцінити людину, йому вистачало одного погляду. Йому не треба було іншої вказівки, і коли він говорив: "Йди за мною!" і вони йшли. Він залучав смиренних і тих, хто вагається, кажучи їм: "Прийдіть до мене усі... перетяжені турботами, і я заспокою вас. ...адже ярмо моє любе і тягар мій легкий". Він вгадував таємні думки людей, які в своїх злигодах і замішаннях пізнавали вчителя. Іноді в самому невір'ї він вітав ширість. Коли Натанаїл спитав: "Чи може з Назарета бути щось добре?", Ісус відповів: "Оце, справді, Ізраїль, в якому немає облуди". Від адептів він не вимагав ні клятв, ні кредо, — йому потрібні були любов і довіра до нього. Він запровадив спільне майно між своїми не як правило, а як основу братства.

Так прагнув Ісус здійснити у своїй маленькій громадці те царство небесне, котре намірився заснувати на землі. Нагірна проповідь — це образ царства в його зародку і водночас короткий виклад усього популярного вчення Ісуса. На вершині горба сидів учитель, майбутні втаємничені згромадились біля його ніг, а віддалік — тиснилися люди, жадібно слухаючи кожне слово, що злітало з його вуст. Що проголошує новий проповідник? Піст? Умертвлення плоті? Всенародну покіт? Ні, він каже: "Блаженні убогі духом, бо їхнє є царство небесне, блаженні плачущі, бо вони втішаться". Він трактує потім у висхідному порядку чотири чесноти страждених: дивну силу покори, співчуття до інших, добросердя і прагнення справедливості. Потім розкриваються чесноти активні, діяльні та звияжні: милосердя, чистота серця, доблесть воєнничих і, нарешті, мучеництво в ім'я справедливості. "Блаженні чисті серцем, бо вони побачать Бога!" Подібно звуку золотодзвону, розкривають слова ці перед слухачами небо, яке встигло вже визоритися над головою вчителя. Вони бачать у небесній висоті низку здійснених чеснот, але не у вигляді схудлих привидів у покітному одязі, а в образі блаженних осяйних дів, що затьмарюють собою красу лілій польових і славу Соломона. Вони тримають пальму світу в руках і від їхнього помаху до прагнущих сердець долинають пахощі царства небесного.

Але головне чудо в тому, що царство з далечини неба переноситься в серця присутніх. Вони обмінюються здивованими поглядами: убогі духом раптом стають багатими. Потужніше за Мойсея, цей маг душі вдарив їм у серце, і безсмертне джерело присло з них. Його популярне вчення міститься в чотирьох словах: "Царство небесне всередині вас!" І тепер, коли він каже їм про необхідні шляхи, щоб досягти цього нечуваного щастя, вони не дивуються всьому незвичайному, що він вимагає від них: убити навіть саме бажання зла, прощати образи, любити своїх ворогів. Настільки сильний плин любові з його серця, що він полонить їх. У його присутності все здається їм легко. Вся новизна і сміливість вчення

*Матвії, 11:28,30.

**Іван, 1:46.

полягає в тому, що внутрішнє життя душі підноситься галилейським пророком понад усі зовнішні дії: невидиме вище видимого. Царство небесне вище за всі блага земні. Він вимагає вибору між Богом і Мамоною. Підсумовуючи своє вчення, він каже: “Любіть ближнього, як самого себе, і будьте досконалі, як досконалий Батько ваш небесний”. У цій популярній формулі він дає провидіти всю глибину моральності і науки, бо верховні вимоги посвячення полягають у відображенні божеської досконалості в досконалості власної душі, і таємниця науки полягає в низці уподібнень і аналогій, які, дедалі ширшими колами еднають особистісне з загальним, скінченне з нескінченним.

Якщо таке було всенародне, щиро етичне вчення Ісуса, для найближчих учнів мало існувати глибше вчення, що пояснює внутрішнє значення першого і проникає до глибин духовної істини: вчення, яке він виніс з езотеричного переказу есеїв та власного досвіду. Завдяки тому, що езотеричний переказ, починаючи з другого віку нашої ери, був задушений еклесією, більшість теологів навіть і не підозрює істинного значення Христових слів з їхнім подвійним і навіть потрійним значенням і сприймає лише саме буквальне значення. Але для того, хто заглиблювався в значення містерій в Індії, Єгипті та Греції, езотерична думка Христа оживлює не тільки найменше з його слів, але й усі звершення його життя. Це вже помітно у синоптиків, але з усією силою розкривається в Євангелії за Іваном. Ось приклад найважливішого в цьому вченні: Ісус проходить через Єрусалим. Він ще не проповідує в храмі, але вже зціляє хворих і навчає друзів. Справа любові має підготувати ґрунт, на який впаде добре насіння. Учений фарисей Никодим чув про нового пророка. Спонукуваний цікавістю, але не бажаючи, аби про це довідались інші, він просить у галилеянина таємної зустрічі. Ісус погоджується. Никодим з'являється поночі в його оселі й каже: “Вчителю! Ми знаємо, що ти надісланий Богом, бо такі чуда, як ти повершаєш, ніхто не може повершити без допомоги Бога”. У відповідь Ісус сказав йому: “Щиро, щиро мовлю тобі: той, хто не народиться удруге за вищим велінням, той не зможе побачити царство Боже”. Никодим йому на те: “Хіба старий може вдруге народитись? Невже може вдруге ввійти до черева матері своєї та народитись?” А Ісус відповів: “Щиро, щиро мовлю тобі: хто не народиться від води й духу, той не зможе увійти до царства Божого.”*

Ісус має на увазі під цією символічною формулою давнє вчення про відродження, яка була відома в Містеріях Єгипту. Відродження водою і духом, посвята водою і вогнем означали два рівні посвячення, два етапи внутрішнього духовного розвитку людини. Вода означає істину, пізнавану розумом, тобто абстрактну і узагальнену. Вона очищає душу і розвиває духовний зародок.

Відродження духом, або посвята вогнем (небесним) — означає засвоєння цієї істини волею людини настільки, щоб вона стала кров'ю, життям і душею всіх дій відродженого. Наслідком є повна перемога духу над матерією,

* Іван, 3:2-5

абсолютне панування натхненної душі над тілом, що перетворилося в слухняне знаряддя, панування, яке будить приспані здібності, розкриває внутрішні почуття і дає їй інтуїтивне бачення істини і безпосередні зносини душі з душею. Цей стан відповідає небесному стану, який Ісус Христос називає царством Божим. Отже, водопосвята або інтелектуальне посвячення є початок відродження; посвячення духом — довершене відродження, повне перетоплення душі у вогні розуму і волі і, як наслідок цього, певне перетворення і елементів тіла, — тобто радикальна регенерація. Звідси та виняткова сила, що дарується людині.

Такий земний зміст теософської бесіди між Никодимом і Ісусом. Але є й інше значення, яке можна назвати езотеричним вченням про склад людини. За ним людина троїста: вона володіє тілом, душею і духом. Вона складається з безсмертного і неподільного первня духу та зі скороминущого і подільного первня тіла. Душа, що є для них зв'язком, поділяє природу обох; вона міститься в етерному, флюїдному тілі, схожому на фізичне тіло, яке без цього невидимого двійника не мало б ні життя, ні руху, ні єдності. Залежно від того, слухає людина голос духа чи наполягання тіла, схиляється до першого чи до останнього, флюїдне тіло тоншає і зберігається або ущільнюється і розкладається. Тому після фізичної смерті більшість людей має зазнати другої смерті — душі, що полягає в звільненні від нечистих елементів астрального тіла, а для людей грубих — в очікуванні його повільного розкладання; тоді як цілком відроджена людина, що утворила вже в тутешньому житті своє духовне тіло, несе своє небо в собі самій і безперешкодно лине в ту вищу царину, куди її притягає внутрішня спорідненість. В давньому езотеризмі вода символізує нескінченно перетворювану плинну матерію, а вогонь символізує єдиний дух. Кажучи про відродження водою і духом, Христос робить натяк на подвійне перетворення духовної істоти і його флюїдної оболонки, що чекає на людину після смерті. Без цього вона не може проникнути в царство звільнених душ і чистих духів, бо “народжене тілом є тіло (цебто пов'язане і підлягає знищенню), а “народжене духом є дух” (цебто вільне і безсмертне). “Дух дихає, як йому заманеться: голос духу чуєш, а відки він приходить або куди йде — не знаєш, — так само ведеться з кожним, хто народжений Духом”*

Так говорив Ісус Никодимові в тиші єрусалимських ночей. Маленький світлик, що стояв між ними, ледве освітлював контури двох співрозмовників і колонаду гірнички. Але очі галилейського вчителя сяяли містичним світлом в темряві. І як не вірити душі, дивлячись у ці то ніжні, то вогневісті очі? Фарисейський наставник бачив, як розсипається на порох його наука, збудована на текстах, але над руїною він угледів новий світ. Він бачив промінець в очах пророка, довге руде волосся якого падало на плечі. Він відчував, як могутня сила, що випромінювалася з його істоти, вабила до нього. Побачив, як магнетична авреола то з'являється, то зникає, а ще — три білих племінчики на скронях і на чолі. Немов подув духа торкнув йому серце. Схвилюваний, приголомшений Никодим входить крадькома в свій будинок під запоною ночі.

* Іван, 3:6,8.

Він продовжуватиме жити серед фарисеїв, але в криївках серця залишиться відданим Ісусові.

Відзначмо ще один важливий бік цього вчення. Матеріалістична наука вважає душу випадковим і ефемерним наслідком тілесних сил; за вченням спіритуалістів, вона є щось абстрактне, позбавлене збагненого зв'язку з тілом, а в езотеричному, єдиному цілком раціональному вченні, фізичне тіло є результатом невпинної роботи душі, яка діє на нього за допомогою вищого первня так само, як нескінченний дух діє на видимий всесвіт, який є не що інше, як його виявлений динамізм. Ось чому Ісус дає це вчення Никодиму, як пояснення своїх чудес. Воно може бути ключем до окультного лікування, що проводилося Ісусом і деякими адептами і святими як до, так і після Христа. Звичайна медицина бореться з хворобами, діючи на тіло. Адепт або святий є вогнищем духовної і флюїдної сили і діє безпосередньо на душу хворого, і ця дія передається через тіло астральне — на фізичне. Те саме відбувається при всіх магнетичних лікуваннях. Ісус діє силами, які є в усіх людей, але в ньому ці сили зосереджені, і тому він так могутньо і концентровано їх спроектує. Він вказує книжникам і фарисеям на свою силу лікувати фізичне тіло, як на доказ того, що він має силу прощати або зціляти душу, до чого і прямував його вищий дар. Себто, фізичне зцілення було вказівкою на зцілення моральне, що дозволяло йому говорити людині: “Підведись і ходи!” Сучасна наука прагне пояснити явища, котре за давнини та середньовіччя називали одержимістю, простим нервовим розладом, але цього пояснення замало. Психологи, які прагнуть проникнути глибше в таємницю душі, бачать в цьому явищі роздвоєння свідомості, вторгнення в її латентну частину. Це питання стикається з різними станами людської свідомості, мінлива гра якої вивчається в різних проявах сомнамбулізму. Явище це так само стикається і з понадчуттєвим світом. А проте безсумнівно, що Ісус володів здатністю повертати рівновагу нездоровому організму, а в душі людей будити їхню вищу свідомість. “Істинна магія, — сказав Плотін, — викликається любов'ю, але також і її протилежністю — ненавистю. Магічні чари діють або силою любові, або силою ненависті”. Любов на висоті найвищої свідомості і найвищої сили — така була магія Христа.

Численні учні Ісуса користувалися його інтимним вченням. Але, щоб зміцнити нову релігію, слід було виділити групу вибраних діячів, які стали б стовпами духовного храму, спорудженого Христом на протизагнущому храму земному; звідси -встановлені апостольства. Він вибрав апостолів не серед есеїв, бо він хотів вкорінити свою релігію в серце людей, а тому й потребував ширих і діяльних послідовників. Симон Петро і Андрій, сини Йони, з одного боку, Іван і Яків, сини Зеведея, з іншого, усі четверо рибалки за фахом, з заможних сімей, склали ядро апостолів. На самому початку його появи серед народу ми бачимо Ісуса в їхньому домі в Капернаумі на березі Генісаретського озера, де вони мали місяця риболовлі. Він зупиняється у них, вчить серед них, наverting всю родину в свою віру. Петро та Іван висуваються наперед і горують над іншими як особи найбільш значні. Петро — серце шире і просте, духом наївний і обмежений, так само легко піддається надії, як і розчаруванню, але

сповнений діяльною енергією, здатний вести за собою інших силою волі та безмежної віри. Іван — натура замкнена і глибока, обдарована таким бурхливим ентузіазмом, що Ісус називав його “сином грому”; він мав духовну інтуїцію і палку душу, завжди зосереджений в собі, звичайно сумний і мрійливий, але здатний на страшні вибухи, апокаліптичну лють і на такі глибини ніжності, яких ніхто, крім вчителя, навіть і не підозрював в ньому. Лише він, мовчазний споглядач, міг оволодіти всією глибиною інтимної думки. І саме йому випало стати євангелістом божеської любові й божеської свідомості, передусім езотеричним апостолом.

Переконані його словом і його справами, улеглі його великому розумові і перейняті його променистим магнетизмом, апостоли йшли за вчителем з селища до селища. Після прилюдної проповіді було більш інтимне навчання. Помалу він розкривав їм свою думку. Але повною мовчанкою обходив питання про себе самого, свою роль і майбутнє. Він казав, що царство небесне близько, що Месія ось-ось прийде. Вже апостоли повторювали пошепки між собою: “Це він!” І передавали те ж і іншим. Але сам він з м'якою поважністю називав себе просто “Сином Людським”, — це езотеричний вислів, значення якого вони ще не знали, але яке, здавалося, говорило в його вустах: посланець стражденного людства. Бо він ще й додавав: “І вовки мають лігво, а Син Людський не має, де голову прихилити”. Апостоли розуміли ідею Месії так само, як усі євреї, і в своїй наївній надії уявляли царство небесне справжнім політичним урядом, в якому Ісус буде коронованим царем, а вони його міністрами. Подолати цю ідею, перетворити її до самої основи, відкрити перед апостолами істинного Месію, що царює в душі, повідомити їм сублімовану істину, яку він називав Батьком, і духовну силу, яку він називав Духом, таємничу силу, яка з'єднує людину зі світом невидимим, показати їм у своєму слові, в своєму житті і в своїй смерті справжнього сина Бога, переконати їх, що і вони, і всі люди його брати і можуть з'єднатися з ним, якщо захочуть; розкрити перед їхнім духовним поглядом всю безмірність неба, — ось та нечувана річ, яку Ісус мав пояснити своїм апостолам. Повірять вони чи ні? Це основне питання у тій драмі, що розігрувалася між учителем та учнями. Але ще напруженіше драма мала розігратися в глибині його власної душі. Ми недовзі підійдемо до неї.

Під цю пору потік радісного світла показував усю трагічність думки в свідомості Христа. Буря ще не шаліла над Тиберіадським озером. Це була галилейська весна євангелія, зоря Божого царства, містичний шлюб посвяченого зі своєю духовною родиною. Вона йде за ним, вона подорожує з ним, як кортеж паранімф іде за молодим з притчі. Віруюча паства тісниться довкруг улюбленого вчителя — і в дорозі, і на березі лазурового озера, що серед гір було, наче в золотій чаші. Радісно збуджені послідовники йдуть за ним, переходячи із зеленіючих берегів Капернаума в апельсинові гаї Ветсаїди або в гористий Хоразін, де купки тінистих пальм панують над Генісаретським озером. У цьому кортежі Ісуса жінки займали особне місце; матері або сестри учнів, чисті діви і грішниці, що покутували, скрізь були біля нього. Уважні, віддані, пристрастні, вони йшли у його сліди, як почет любові

з її вічним пахом журби та надії. Їм не треба було доводити, що він Месія. Вистачало бачити його. Надзвичайне світло, яке виходило з цієї атмосфери, змішане з божественним співчуттям, прихованим болем, що звучав в глибині його істоти, переконувало їх, що він син Бога. Ісус оволодів своєю земною природою цілком. Він переміг безповоротно протягом свого перебування у себе всю її владу над собою. Завдяки цьому він завоював імперію душ і божеське право прощати гріхи. Звертаючись до грішниці, що припала йому до ніг, він говорить: "Їй буде багато вибачено, бо вона багато любила". Велике слово, в якому криється все спокутування, бо хто прощає — той звільнює.

Христос — відновник прав жінки і її визволитель, що б не казали святий Павло і Батьки церкви, які, принизивши жінку до ролі служниці, перекрутили думку вчителя. У ведичні часи прославляли жінку; Будда не довіряв їй; Христос підняв її, визнавши її силу в любові та дивінації. Посвячена Жінка — Душа людства, *Aisha*, як її називав Мойсей, тобто Могуть Інтуїції, здатність любити і передбачувати. Полум'яна Марія з Магдали, з якої, за біблійним виразом, Ісус вигнав сім демонів, стала найбільш відданою ученицею. Вона перша, за словом святого Івана, побачила божеського вчителя — духовного Христа — посталним з мертвих. Легенда зобразила в пристрасній і віруючій жінці найбільшу любов до Ісуса, ніби присвячення серця, і вона не помилилася, бо її історія зображає всю повноту відродження жінки, якого бажав Христос.

Ісус полюбляв відпочивати після своїх звершень у мирному будинку в Ветанії в товаристві Марти і Марії та Марії з Магдали і серед них зміцнюватися для майбутніх великих випробувань. Звертаючись до них, він вимовляв свої найпроникливіші потішання, і в тихих бесідах з ними говорив про божеські таємниці, які ще не вважав за необхідне відкрити учням. Іноді на схилку, коли багрець дожеврював серед гілок оливи і сутінки вже поволі скрадали тонкі контури листя на деревах, Ісус замислювався. Світлий лик потьмарювався. Він думав про труднощі свого завдання, про хитку віру апостолів, про ворожі сили цього світу. І тоді храм, Єрусалим, людство зі своїми пророками і невдячністю, насувалися, немов величезна жива гора, на нього.

Чи стане в його руках, знятих до неба, сили, щоб перетворити її на порох; чи йому роковано бути роздавленим під її страшним тягарем? У такі хвилини він згадував про майбутнє страшне випробування і про близьку смерть. Уражені врочистістю його вигляду, жінки не наслідувалися розпитувати його. Попри всю незмінну ясність Ісуса, вони відчували, що душу йому полонила невимовна журба, що відділяла його від радощів землі. Вони передбачували долю пророка, вони передчували його непохитне рішення. Хіба не тому посунули темні хмари з боку Єрусалиму? Чи не тому цей палкий повів смерті пронісся по серцю, як він проносився по засихаючих горбах Юдеї з їх мертвотно-бузковим забарвленням? Якось увечері... жінки побачили загадкову зірку, сльозу, що брилила в очах Ісуса. Вони здригнулися, і в мирному затишку Ветанії пролилися їхні мовчазні сльози: вони оплакували його, він оплакував людство.

РОЗДІЛ V

Боротьба з фарисеями.

Втеча у Кесарію.

Переїстотнення.

Два роки тривала ця галилейська весна, коли здавалося, що слово Христа викликало передсвітанкові зорі висхідного царства небесного перед наговпами, що напружено слухали його. Але потім небо потемніло і на ньому заблискали зловісні блискавки, передвісники катастрофи. І вона вибухнула над духовною сім'єю Ісуса, наче шторми над Геннісаретським озером, що поглинають у своїй нещадності барки рибалок. Учні запанікували, але Ісус не був уражений, бо чекав на грозу. Адже неможливо, щоб його проповідь і зростаюча популярність не викликали хвилювання серед релігійної влади євреїв. Неможливо, щоб між ними і пророком не почалася рішуча боротьба. Ба більше — якби не цей шок, то й світла не було б видно.

Фарисеї за Ісуса були згуртованим станом, що складався з шестьох тисяч душ. Сама назва *Perishin* означала *відділені* або *знакомиті*. Обдаровані екзальтованим патріотизмом, часто героїчним, але вузьким і гордовитим, вони були представниками партії національного відродження, яка виникла за Макавеїв. Поруч з писаним переказом вони допускали усний. Вони вірили в янголів, в майбутнє життя, у воскресіння, але ці зблиски езотеризму, що досяг до них з Персії, гаснули в темряві грубого і матеріалістичного тлумачення. Прибличники докладного виконання законів, але в значенні абсолютно протилежному духові пророків, які вбачали релігію в любові Бога і людей, фарисеї бачили благочестя в ритуалах і церемоніях, в постах і в прилюдній покуті. Можна було бачити, як вони серед дня йдуть вулицею, вкривши обличчя попелом, і викрикують молитви зі скрушним виглядом і роздають милостиню на показ. Живучи в розкошах, домагаючись за будь-яку ціну краших посад і влади, вони, проте, очолювали демократичну партію і тримали в руках увесь народ. Натомість садукеї — священницька і аристократична партія. До її складу входили родини, які претендували на право спадкової відправи священницьких обов'язків з часів царя Давида. Неприторенні консерватори, вони відкидали усні перекази, визнаючи лише букву закону, заперечували безсмертну душу і майбутнє життя. Водночас вони висміювали перебільшену побожність фарисеїв і їхню екстравагантну віру. Для них релігія зосереджувалася в священницьких храмових церемоніях. Вони втримували за собою першосвященство за Селевкідів і мали найбільш дружні стосунки з поганями, запозичаючи від грецької софістики і виставляючись еле-

гантним епікуреїзмом. За Макавеїв фарисеї відвоювали у них першосвященство, але за Ірода і під римлянами вони відновили свою першість. Це були люди жорсткі, наполегливі, охочі добре пожити, єдине їхнє переконання — впевненість у своїй ідейній перевазі, і лише одне прагнення — зберегти владу, що традиційно належала їм.

Що міг знайти в цій релігії втаємничений Ісус, спадкоємець пророків, ясновидець енгадійський, який шукав у суспільному ладі відбиття ладу божеського, де справедливість панує над життям, знання керує справедливістю, а любов і мудрість понад усе? У храмах, цьому осередді верховної науки і посвяти, панувала облуда священників, перейнята матеріалістичним і агностичним неучтвом, що користувалися релігією як знаряддям влади. У школах і синагогах, замість хліба життя і небесної роси, що спадала на серця, панувала користолюбна мораль, прикрита формальним благочестям, святенництвом. У суспільному житті над усіма ширяє в авреолі слави всемогутній Цезар; це було обожнювання матерії, єдиний бог сучасного світу, єдиний можливий володар над садукеями та фарисеями, — однаково хотіли вони того чи ні. Ісус, що прийняв разом з пророками від перського езотеризму ідею Арімана або Сатани, не міг називати таке царювання інакше, ніж царством Сатани, у якому переважала матерія над духом і яке він прагнув замінити царством духа. Як усі великі реформатори, він боровся не з людьми, які могли бути і погані і хороші, але з доктринами і установами, під впливом яких формується більшість людей. Треба було кинути виклик, оголосити війну владодержцям.

Боротьба почалася в синагогах Галилеї і тривала під портиками єрусалимського храму, де Ісус залишався подовгу, проповідуючи і заходячи в суперечку зі своїми противниками. І тут, як у всій своїй діяльності, Ісус чинив водночас і мудро і сміливо, поєднуючи вдумливу стриманість і енергійну активність, якими вирізнялася його напрочуд урівноважена вдача. Він не починав з нападу на супротивників, чекав їхнього нападу, щоб відповісти. І вони не примушували на себе чекати, бо з самої появи Ісуса, фарисеї заздрили його зціленням і популярності. Незабаром вони почали підозрювати в ньому найбільш небезпечного для себе ворога. І тоді почали трактувати його з властивою їм глузливою ввічливістю, підступною недобррозичливістю, прикритою облудною лагідністю. Як вчені наставники, люди значні і авторитетні, вони вимагали від нього звіту про спілкування з митниками і упослідженими. І чому його учні підбирали колосся в суботу? Усе це було серйозним порушенням їхніх настанов; Ісус відповідав їм лагідно і ґрунтовно, терпляче і великодушо. Він випробував на них своє слово любові. Він говорив їм про любов Бога, який радіє, побачивши одного грішника, що розкається, більше, ніж побачивши багатьох праведників. Він розказав їм параболу про втрачену вівцю і про блудного сина. Збентежені, вони замовкли. Але вони поклали знову присікати до нього й почали докоряти за протизаконне зцілення хворих у суботу. “Облудники! — заперечив Ісус з обуренням в очах. — Чи не знімаєте ви ланцюга з ваших биків, щоб вести їх на водопій у суботу?

А дочка Авраама не може бути в цей день позбавлена від ланцюгів Сатани?” Не знаючи, що відповісти, фарисеї почали говорити, ніби він виганяє бісів ім'ям Вельзевула, на що Ісус заперечує з такою ж глибиною і винахідливістю, що диявол не може виганяти себе сам і що гріх проти Сина Людського може бути вибачений, але гріх проти Святого Духа не підлягає прощенню. Він хотів цим сказати, що образам, направленим проти своєї особи, він надає мало значення, але заперечення добра та істини, коли вона визнана, доводить внутрішню зіпсутість, непробачну ваду, невиліковне зло. Це слово було оголошенням війни. Його називали “блзнірі!” Він відповідав: “Облудники!” “Спільник Вельзевула!”, а він на те: “Гадюче поріддя!”. Відтак боротьба дедалі поглиблювалася; Ісус виявив у ній діалектику точну і стислу. Його слово батожило, жалило. Натепер він змінив тактику: замість захисту, він нападав і відповідав на обвинувачення ще сильнішими обвинуваченнями, не шадячи головної вади своїх ворогів — облуди. “Нащо переступаєте ви закон Бога і віддаєте перевагу вашим переказам? Господь наказав: шануй батька твого й матір твою. А ви дозволяєте не виконувати цей заповіт, коли гроші течуть до храму. Ви тільки на словах шануєте Ісаю, у віру ви не вкладаєте серце”.

Ісус ніколи не втрачав самовладання і водночас надихався і зростав у цій боротьбі. У міру того, як на нього нападали, він твердив дедалі голосніше, що він — Месія. Він погрожував храму, віщував нещастя Ізраїлю, називаючи їх поганями, він говорив, що Господь надіслав інших працівників до свого виноградника. Наразі єрусалимські фарисеї захвилювалися. Пересвідчившись, що йому не закриєш рота, вони змінили тактику. Вирішили знайти його в пастку, і послали до нього депутацію, щоб прилапати його на ересі, яка дала б можливість синедріону схопити його як блзніра в ім'я закону Мойсея або засудити як заколотника проти римського уряду. Звідси виникли підступні питання щодо перелюбства жінки й податку Цезареві. Безпомилково вгадуючи наміри своїх ворогів, Ісус роззброював їх відповідями, в яких глибоке психологічне проникнення сполучалося з майстерною відсічкою. Пересвідчившись, що його важко підловити, фарисеї спробували залякати його й почали переслідувати щокроку. І вже чернь, на яку вони не переставали впливати, відвернулася від нього, бачачи, що він і в думці не покладає відновити царство Ізраїля. Скрізь, навіть у незначних селищах, він зустрічав недружні і підозрілі обличчя, шпиків, емісарів, котрі мали знеохочувати його. Дехто казав: “Іди звідси, бо Ірод Антипа шукає твоєї смерті”. А він відповідав запально: “Скажіть цій лисиці: не було такого, щоб пророк помер поза Єрусалимом”. Йому кілька разів доводилося перепливати Тиберіадське озеро і шукати притулку на східному березі, щоб уникнути пасток. Він ніде не був у безпеці. Тим часом прийшла звістка про смерть Івана Посвятника, якому Антипа звелів стягти голову в фортеці Макеру. Дейкають, ніби Ганібал, побачивши голову свого брата Гасдрубала, вбитого римлянами, вигукнув: “Тепер я знаю долю Картагена!”. Ісус міг пізнати свою долю в смерті свого попередника. Він не сумнівався в ній з часу видіння в Енгаді; він прийняв її заделегідь;

проте, ця звістка, принесена учнями в пустелю вразила Ісуса як зловісне попередження. Він вигукнув: “Вони не визнали його і зробили над ним, що хотіли; так само постраждає від них і Син Людський”.

Дванадцять апостолів стривожилися, Ісус не певний був свого шляху. Він не хотів, щоб його везли ненароком, він хотів віддатися добровільно, коли повершиться його справа і, як пророк, прийняти смерть у час, обраний ним самим. Переслідуваний протягом року, вдало вислизаючи від ворога за допомогою різних засобів, бачачи охолодження з боку народу після вибухів ентузіазму, Ісус зважився ще раз віддалитися з найближчими учнями. Піднявшись на вершину гори з дванадцятьма апостолами, він озирнувся, щоб востаннє поглянути на своє улюблене озеро, на берегах якого він жадав викликати зорю царства небесного. Він охопив зором міста, що лежали здовж берега або підіймалися уступами по схилах гір, і всі дороги для нього селища, що потопали в зелених оазах, білили в напівтемряві сутінків: він там сів слово життя, а тепер вони ладні були оступитися його. Прозріння майбутнього охопило його. Пророчим поглядом озирав він весь чудовий край, перетворений рукою мстивого Ісмаїла на пустелю. І з його вуст злетіли ці слова, в яких звучав не гнів, а глибокий смуток: “Горе тобі, Капернауме! Горе тобі, Хоразине! Горе тобі, Ветсаїдо!”. Потім, завернувши до краю поган, він попрямував з апостолами долиною Йордану до Кесарії Пилипової.

Сумний і довгий був шлях утікачів серед тростин і боліт верхів'я Йордану під промінням палючого сирійського сонця. Ночувати доводилося в наметах пастухів або в есеїв, що мешкали в маленьких селищах цього покинутого краю. Пригнічені учні похнюпились. Вчитель зажурився і мовчки поринув у медитацію. Він думав про неможливість впровадити в свідомість народу своє вчення однією проповіддю. Він зі смутком міркував над підступами ворогів. Рішуча битва була неминуча; все зайшло у глухий кут. Чи є якийсь вихід? З іншого боку, його думка поверталася з любов'ю і турботою до своєї духовної сім'ї, розпорошеної по різних усюдах, і особливо до дванадцяти апостолів, які відмовилися від всього і все покинули – родину, роботу, майно, – щоб іти за ним. Він знав, що серця їхні розривалися, втрачаючи останню світлу надію на торжество Месії. Чи міг він їх кинути самих? Чи достатньо проникла істина в глибину їхньої свідомості? Чи не похитнеться в них віра в його вчення? Чи достатньо усвідомлюють вони, хто він? Під впливом цієї тривоги він спитав: “За кого люди вважають мене, сина людського?” А вони відповідають: “Одні — за Івана Посвятника, інші – за Іллю, дехто – за Єремію або одного з пророків”. Тоді він каже їм: “А ви за кого вважаєте мене?” І Симон Петро сказав у відповідь: “Ти – Христос, син Бога живого”.

У вустах Петра це слово не означало, як згодом встановила церква: ти – єдине втілення всемогутнього Бога, друга особа Трійці; воно означало: ти обранець Ізраїля, проречений пророками. У посвяченні індуському, еги-

* Матв., 16:13-16.

петському і грецькому термін *Син Божий* означав свідомість, що ототожнювалася з божественною істиною, і волю, здатну її виявити. За про роками Месія мав дати найбільший вияв подібної свідомості та волі. Він буде Сином Людським, Обранцем Людства на землі, Сином Божим, тобто Посланцем Людства на небі, і, як такий, матиме в собі Батька або Дух, який через Небесне Людство панує у всесвіті.

При цьому доказі віри апостолів у нього, Ісус мав дуже зрадіти. Учні зрозуміли його: він буде жити в них. Живий зв'язок між небом і землею встановлено. Ісус сказав Петрові: “Блаженний ти, Симоне, сину Йони, бо не тіло й кров відкрили тобі це, а Батько мій, суший на небі”. Цією відповіддю Ісус дає зрозуміти Петрові, що він визнає його посвяченим силою глибокого внутрішнього проникнення в істину. У цьому і тільки в цьому істинне прозріння, той камінь, на якому Христос створить церкву і яку брами пекла не переможуть. Ісус покладається на апостола Петра лише оскільки він має цю свідомість. Коли ж слідом за тим останній стає знов звичайною людиною, боязливою і обмеженою, вчитель звертається до зовсім по-іншому. Сповідуючи учням про свою майбутню смерть в Єрусалимі, він викликає таке заперечення з боку Петра: “Змилуйся над собою, Господи! Хай не станеться це з Тобою!” Ісус, убачаючи в цьому пориві співчуття спокусу тіла, що прагне похитнути його рішучість, звертається до апостола з такими словами: “Відійди від мене, сатано: ти спокушаєш мене, а не тямши, що це визначено мені Богом, а не людьми”. Сказавши це, він знову подався в пустелю. Збентежені його урочистим голосом і суворим поглядом, апостоли принишкли і продовжували мовчки шлях по кам'янистих горбах Гавланіту. Ця втеча Ісуса і учнів за межі Ізраїля була схожа на наближення відгадки месіанської таємниці, останнє слово якої шукав Ісус.

Вони наблизилися до брам Кесарії. Місто це, що стало поганським за Антіоха Великого, ховалося в зеленій оазі біля витоків Йордану, на підгір'ї снігових вершин Гермона. Місто мало свій амфітеатр, виблискувало розкішними палацами і грецькими храмами. Ісус пройшов містом до того місця, де Йордан виривається іскристим потоком з розколини гори. Там стояв поблизу невеликий храм, присвячений Пану, і в гроті, усередині якого була та розколина, обабіч тяглася безліч колон і мармурових німф, що зображали поганські божества. Євреї ставилися з обуренням до цих знаків поганського культу. Ісус дивився на них спокійно, з вибачливою усмішкою. Він бачив у них недосконалі подоби божеської краси, сяючі образи якої він носив у душі. Він прийшов не для того, щоб проклинати поганство, а щоб перетворити його; не для того, щоб проголосити анатему землі і її таємничим силам, а щоб показати їй небо. Його серце було досить велике і вчення було досить широке, щоб обійняти всі культу й сказати усім народам: “Підніміть голову і пізнайте, що в усіх вас один і той же Батько”. Отож, він опинився на найдальших кордонах Ізраїля, пере-

* Матвії, 16:22, 23.

слідуваний, немов небезпечний звір, і здавлений між двома світами, які однаково відкидали його. Перед ним стелився поганський світ, який не розумів його, в якому його слово безсило завмирало; позаду нього єврейський світ, народ, який каменував своїх пророків і затуляв вуха, щоб не чути свого Месії, і зграя фарисеїв і садукеїв, що чатували на здобич. Яку надлюдську мужність, яку нечувану напругу треба було мати, щоб здолати всі ці перешкоди, щоб крізь поганське болвохвальство і єврейську нечутливість проникнути до самого серця стражденного людства, щоб воно почуло слово про воскресіння з мертвих? Перед обличчям іншого світу думка його мала спрямуватися назад, за водою Йордану, священної річки Ізраїля. Від храму Пана вона перенеслася до храму єрусалимського: вона вимірляла всю відстань, що відділяла античне поганство від всесвітніх думок пророків, і, підіймаючись до своїх витоків, вона звернулася від скорботи, пережитої в Кесарії, до візії в Енгаді. І ось перед ним знову вплив з Мертвого моря той же страшний привид хреста!... Чи не настав час великої жертви? В Ісуса, як у всіх людей, було дві свідомості. Одна — земна, сповнена ілюзій, — казала: либонь ще можна уникнути долі; інша — божеська — невблаганно повторювала: шлях до перемоги лежить через брами скорботи. Чи треба прислухатися саме до цієї останньої?

Ми бачимо, що у вирішальні хвилини життя Ісус ішов у гори для молитви. Чи не говорити ведичний мудрець: "Молитва підтримує небо і землю і має владу над Богами"? Ісус знав цю найбільшу з усіх сил. Звичайно, він не допускав нікого в свою самоту в хвилини, коли сходяв у святе святих своєї свідомості. Цим разом він узяв з собою Петра і двох синів Зеведея, Івана та Якова, і пішов з ними на високу гору, щоб провести там ніч. Легенда каже, що це була гора Табор. Там між вчителем і трьома найбільш утаємниченими учнями відбулася та таємнича подія, яка в Євангелії називається Переістотнення. За Матвієм, апостоли побачили в прозорих сутінках східної ночі сяючий і ніби прозорий образ вчителя, причому лик його сяяв, як сонце, і одяг яскрів, а обабіч з'явилося дві постави, яких учні прийняли за Мойсея та Іллю. Коли ж вони прокинулися з цього незвичного стану, який здався одночасно і глибоким сном і найяскравішою дійсністю, то побачили, що вчитель стоїть біля них і торкається до них, щоб остаточно розбудити. Але переістотнений Христос, якого вони споглядали у видінні, назавше закарбувався в їхній пам'яті.

Але що ж бачив, що пережив сам Ісус протягом ночі, яка передувала рішучому моменту в пророцькій місії, що добігала кінця? Спершу поступове зникнення земних речей в полум'ї молитви, піднесення через сфери на крилах екстазу, потім піднесення свідомості дедалі вище, поки вона не проникла в інший світ чистої духовності і божеськості. Далеко від нього залишилися сонця, світи, землі, вихори скорботних інкарнацій; а тут — однорідна атмосфера, флюїдична сутність, розумне світло. в цьому світлі легіони небесних сутностей утворювали рухливе склепіння, твердь тіл

* Матвії, 17:1-8.

естеру, білих, як сніг, з котрих вихоплювалися ніжні зірничі. На блискучій хмарі, що служила для нього підніжжям, шестеро в одягу першосвящеників підіймали в сполучених руках блискучу Чашу. То були шість Месій, які вже з'являлися на землі, сьомим має бути він, і ця Чаша означала Жертву, яку він повинен скласти, втілюючись у свою чергу. Під блискучою хмарою розкрилася чорна безодня: кола поколінь, вир життя і смерті, земне пекло. Сини Бога підіймають з благанням Чашу, нерухоме небо чекає. Ісус, на знак згоди, простягає хрестоподібно руки, немов бажаючи обійняти світ. Тоді Сини Бога схилиються ницьма і стовпище янголів з довгими крилами і опущеними очима підносить блискучу Чашу до світного небозводу. "Осанна!" лунає від неба до неба у напручуд ніжних звуках... А він, не чуючи їх, поринає в темну безодню...

Ось що мало відбуватися світі Сутностей, в надрах Батька, де святкується містерія вічної Любові і де обертання зірок — наче легкі хвили. Ось що він повинен здійснити, ось для чого він народився, ради чого досі борюся. І тоді його знов опанувало велике рішення, повністю збагнуте в хвилини екстазу його божеською свідомістю.

Він зважився: чашу треба випити до дна. Після екстатичного сп'яніння він прокинувся на дні безодні, на рубежі мучеництва. Сумніви зникли, час настав, небо заговорило, земля кликала на допомогу.

Відтак, вийшовши на дорогу, Ісус поволі спустився у Йорданську долину і попрямував до Єрусалиму.

РОЗДІЛ VI

Остання подорож до Єрусалиму. Обітниця.

Таємна вечеря, суд, смерть і воскресіння.

“Осанна Сину Давида!” Цей крик лунав по всьому шляху Ісуса, коли він увійшов через східну браму до Єрусалиму по дорозі, встеленій пальмовим гіллям. З таким ентузіазмом вітали галилейського пророка однодумці, що збігалися з околиць і з міста, щоб влаштувати овацію. Вони схилилися перед визволителем Ізраїля, який незабаром стане їхнім царем. Дванадцять апостолів, що супроводили його, берегли цю вперту ілюзію, попри всі попередження Ісуса. Сам він, визнаний Месія, знав, що його шлях веде до страждання і що навіть найближчі учні можуть проникнути в святиню лише після його смерті. Він приносив себе в жертву непохитно, свідомо і з власної волі. Звідси його покора, м'який спокій. У той час, як він минав величезну браму в похмурій фортеці Єрусалиму, тріумфальні крики линули під склепіння, переслідували його, як голос долі, що хапає свою жертву: “Осанна Сину Давида!”

Цим урочистим входом Ісус прилюдно оголосив духовній владі Єрусалиму, що Він перебирає роль Месії з усіма наслідками. Наступного дня він з'явився в храмовому дворі поган, де юрмилися торговці худобою та мінйали, які своїми жадібними криками і дзвоном монет поганили священне місце; звертаючись до них, він повторив слова Ісаї: “Написано: дім Мій буде домом молитви, а ви робите з нього емпорій”. Торговці, налякані прихильниками, які оточували пророка щільним кільцем, а ще більше його владним поглядом і рухом руки, розбіглися, забравши з собою столи й гроші. Уражені священники дивувалися такій його сміливості і жахалися такій владі. Посланці синедріону підійшли до нього, вимагаючи пояснень: “Якою владою робиш Ти все це?” На це облудне питання Ісус відповів, як звичайно, іншим питанням, не менш скрутним для його супротивників: “Посвячення Іванове звідки було: з неба чи від людини?” Вони ж міркували між собою: “Якщо ми скажемо – з неба, він спитає, чому ж ми не повірили йому, а якщо скажемо — від людини, боїмося народу, бо всі шанують Івана за пророка”. І сказали у відповідь: “Не знаємо”. Тоді Ісус вимовив: “І я не скажу вам, якою владою це роблю”. Відповівши таким чином на їхній напад, він перейшов у наступ і додав: “Істинно говорю вам, що митники й блудниці попереду вас увійдуть у царство Боже”. Потім, навівши параболу, порівняв їх з поганим виноградарем, який вбиває сина свого господаря, щоб заволодіти спадщиною, і закінчив бесіду з ними такими словами: “Камінь, який відкинули будівники і який зробився наріжним, на кого впаде, того розчавить”. Цими діями

і словами під час останньої появи в столиці Ізраїля Ісус відрізав Собі можливість відступу. Віддавна вороги мали два головних обвинувачення, достатні для того, щоб погубити його: погрози храму і те, що він — Месія. Останні ж напади Ісуса на своїх ворогів роздратували їх до решти; відтак Його смерть, вже вирішена ворогами, зробилася лише питанням часу. Від Його появи в Єрусалимі найвпливовіші члени синедріону, садукей та фарисей, яких спільна ненависть до Ісуса з'єднала, погодилися погубити “спокусника” народу. Але вони ще коливалися, чи хапати його прилюдно, бо боялися заколоту. Вже кілька разів храмова варта, яку посилали, щоб узяти його, поверталася ні з чим, налякана його словами або збентежена тиском людей. Варта повторювала, що він зникав їм з очей незбагненим чином. Так було і з імператором Доміціаном: збентежений, заворожений, ніби засліплений магом, котрого намірявся засудити, він був свідком того, як Аполоній з Тіани шез у трибуналі, перебуваючи під вартою! Боротьба між Ісусом і фарисеями та садукееями тривала потай, з їхнього боку з дедалі більшою зненавистю, а з Його — з силою, стрімкістю та ентузіазмом, що зростав з наближенням рокової години. Це було останнім нападом Ісуса на сучасну владу. Він виявив у цій борні незвичайну енергію і мужність, що прикривала, немов бронєю, божеську ніжність, яку можна б назвати Вічно-Жіночним первнем його душі. Ця небезпечна битва закінчилася громовими оскарженнями проти облудних представників релігії: “Біда вам, граматики та фарисей, облудники! Ви зачиняєте царство небесне для людей!.. Біда вам, граматики та фарисей, облудники! Ви віддаєте десятину з м'яти, ганусу та кмину, але нехтуєте найважливішим у законі: правосуддям, ласкою та вірою... Біда вам...! Ви схожі на домовини ошатні, що ззовні здаються гарними, а всередині виповнені кістками мерців та різною нечистію”.

Затаврувавши таким чином назавжди релігійну облуду і священницький псевдоавторитет, Ісус вирішив, що битву закінчено. Він вийшов з Єрусалиму в супроводі учнів і попрямував з ними до Оливної гори. Піднявшись на верховину, можна було побачити храм Ірода у всій його пишноті, з численними терасами, просторими портиками і облицюванням з білого мармуру, з інкрустаціями з яшми й порфіру та лискучі дахи, бляховані золотом і сріблом. Учні, що втрачали надію й передбачали катастрофу, звернули його увагу на пишність храму, що його Вчитель кидає назавжди. У словах мали звучати смуток і жаль, бо в глибині душі вони до останньої хвилини сподівалися засідати в єрусалимському храм як судді Ізраїля, оточуючи вінчаного першосвященника-царя — Месію. Ісус обернувся, виміряв зором храм і сказав: “Бачите усе це? Запевняю вас: не залишиться тут каменя на камені...”^{*} Він судив про тривалість храму Ягве за моральною цінністю тих, хто панував у ньому. Він знав, що фанатизм, нетерпимість і ненависть не давали достатньої зброї проти поганства і сокир римського Цезаря. Своім прозрінням утаємниченого, що став ще більш проникли-

^{*} Матвії, 23:13,23,27.

^{**} Матвії, 24:2.

вим завдяки близькій смерті, він бачив як юдейська гордота, політика царів Ізраїля, і вся його історія фатально рухалася до цієї катастрофи. Торжество Ізраїля було не там: воно було в думці пророків, у всесвітній релігії і в тому невидимому храмі, який лише Ісус наразі усвідомлював повною мірою. Що ж до давньої цитаделі Сіону й храму, побудованого з каменя, він вже бачив янгола руїни, що стоїть біля дверей зі смолоскопом у руках.

Ісус знав, що близьиться вирішальна година, але не хотів, щоб синедрион заповав його зненацька, і пішов у Ветанію. Відчуваючи особливий потяг до Оливної гори, він приходив туди майже щодня розмовляти з учнями. З височини відкривається чудовий краєвид. Удалині височіють суворі гори Юдеї та Моабу, що потопають у голубуватих і бузкових тонах; ще далі, в кінці Мертвого моря, видніється ніби олив'яне свічадо, з якого підіймаються сірчані випари. На підгір'ї лежить Єрусалим, а над ним панують храм і цитаделя Сіону. Ще й досі, коли западають сутінки в похмурі ущелини Гінома та Йосафата, місто Давида і Христа, що оберігається синами Ісмаїла, височіє велично і мальовничо з глибини темних долин. На його банях і мінаретах відбивається вмираюче світло заходу, і здається, що вони вічно чекають на янголів правосуддя. Там Ісус давав учням останні напучення про майбутнє принесеної ним релігії і про майбутнє людства, заповідаючи їм земну і небесну обітницю, глибоко пов'язану з його езотеричним вченням.

Безсумнівно, редактори синоптичних євангелій передали нам апокаліптичні промови Ісуса настільки плутано, що їх майже неможливо розшифрувати. Їхній зміст починає з'ясовуватися лише в Євангелії за Іваном. Якби Ісус дійсно вірив у своє друге пришествя на хмарах через кілька років після смерті, як це допускає натуралістична егзегеза, або якби він уявляв, що кінець світу і останній суд над людьми стануться в тій формі, в якій їх подає ортодоксальна теологія, він був би лише химерним ілюмінатом і дуже пересічним візіонером, а не мудрим утаємниченим і винятковим духовидцем, про що свідчать кожне слово його вчення, кожний крок життя. Звичайно, тут, більш ніж коли-небудь, його слова слід розуміти алегорично, відповідно до вищого символізму пророків. Той з чотирьох євангелістів, який передав краще за інших езотеричне вчення Ісуса, – тобто Іван, – підказує нам це тлумачення сам, коли передає наступні слова Вчителя: “Багато я міг би ще сказати вам, але ви ще не здатні цього збагнути... Досі я промовляв до вас притчами, але хутко настане час, коли я вже не притчами промовлятиму до вас, а відверто звістую вам про батька”.

Урочиста обітниця Ісуса апостолам стосується чотирьох сфер дедалі більшого кола життя, планетарного і космічного: психічного індивідуального життя окремої людини; національного життя Ізраїля; розвитку і земного кінця людськості — її еволюції і божеського кінця. Розгляньмо по черзі всі чотири рівні обітниць, всі чотири сфери, куди думка Христа перед мученицьким кінцем випромінює світло, як сонце на схилку, що виповнює своєю славою всю земну атмосферу до самого зеніту, перш ніж почати світити іншим світам.

1. Перший суд означає потойбічну долю душі після смерті фізичного тіла. Вона визначається таємною природою душі та її вчинками протягом життя. Я вже торкався цього боку вчення з приводу бесіди Ісуса з Никодимом. На Оливній Горі Він сказав з цього приводу апостолам: “Глядіть-но, не обтяжуйте себе життєвими клопотами та не розбещуйте ваші серця учтами та упійками, аби день той вас не трапив зненацька”.* І ще: “Тому й ви будьте завше напоготові, бо не знаєте години, коли прийде син людський”.**
2. Руїна храму і кінець Ізраїля. “Бо піде народ на народ... Тоді візьмуться вас катувати і вбивати... Запевняю вас: не мине ще й вік цей, як усе тее справдиться”***.
3. Земна мета людства не визначена якоюсь певною епохою, але досягається через низку послідовних і поступових вдосконалень: це пришествя соціального Христа або боголюдини на землю, цебто втілення Істини, Справедливості й Любові в людському суспільстві, і, як наслідок, заспокоєння всіх народів. Ісаїя передбачав цю віддалену епоху в прекрасному видінні, що починається наступними словами: “Я знаю їхні діла й думки їхні. Я прийду, щоб зібрати всі народи та язики, і вони прийдуть і узрюють мою славу. Я дам їм знак...”****. Довершуючи пророцтво, Ісус пояснює учням, яка буде ознака. Це буде повне розкриття містерій або пришествя св. Духа, якого він називає також Утішником або “Духом Істини, який поведе вас до повноти істини”. “...а я вблагаю батька, щоб він дав вам іншого утішника, котрий назавжди залишиться з вами: духа істини, якого світ не може прийняти, бо не бачить його і не знає його. А що ви його знаєте, він залишиться серед вас і пробуде з вами”*****. Апостоли матимуть це прозріння раніше, все людство – пізніше, протягом майбутніх віків. Але щоразу, коли дух істини проникає в свідомість окремої людини або цілої групи людей, він пронизує його до самої глибини, “бо пришествя сина людського буде схоже на блискавку, – вона спалне на сході, але видко її й на заході”*****. Так буває, коли запалюється велика духовна істина, вона освітлює всі істини, що з неї випливають, і світить на всі світи.
4. Страшний суд означає кінець космічної еволюції людства або його вступ у стан духовний. Це те, що перський езотеризм називав перемогою Ормузда над Аріманом або духа над матерією. Індуський езотеризм називає це остаточним поглиненням матерії духовним початком або кінцем єдиного дня Брахми. Після тисяч і мільйонів віків

*Лука, 22:34.

**Матвій, 24:44.

***Матвій 24:7,9,34.

****Ісаїя, 66:18,19.

*****Іван, 14:16,17.

*****Матвій, 24:27.

настане доба, коли через низку втілень окремі особи перейдуть у стан духовності або будуть поглинуті й знищені — як свідомі душі — початком зла, егоїстичними пристрастями, символом яких і є “геєна вогняна і скрегіт зубів”. “Тоді з’явиться на небі ознака сина людського; і зайдуться плачем усі племена земні, і побачать сина людського, що зближується на оболочках небесних з могуттю і сьйвом великим. І пошле він янголів своїх з гучними салпиками, і зберуть вони обраних його від чотирьох вітрів, від небокраю до небокраю”. * Син Людський — термін родовий і означає людство в його досконаліх представниках, тих небагатіях, хто виховав себе до рівня сина Бога”. Знак Сина Людського — Ягня і Хрест, тобто Любов і вічне Життя. Хмара — образ Містерій, що стали прозорими, а також тонкої матерії, перетвореної духом, субстанції витонченої, що не є більше щільним і темним покривалом, а легким і прозорим одінням душі — не грубою перешкодою, а вираженням Істини; образ не оманливої появи, а духовної істини, внутрішнього світу, що безперешкодно і безпосередньо виявляється. Янголи, що збирають обраних. — довершені духи, які самі походять з людства. Заклична сурма або шофар символізує живе слово Духа, що розкриває сутність людської душі і руйнує оманливі появи матерії.

Ісус, знаючи себе напередодні смерті, розкривав перед апостолами всі променисті перспективи, які справдана входили у вчення містерій, але яким кожний новий засновник релігії надавав нової форми та індивідуального освітлення. Щоб утривалити ці істини в їхній душі, щоб полегшити їхнє поширення, Він виклав їх в образах дивовижної сміливості і внутрішньої сили. Розкривний образ, промовистий символ — ось що було загальною мовою давніх утаємничених. Мова ця має силу залучати, впливати на свідомість сильно і тривало, чого нема в абстрактних виразах. Користуючись нею, Ісус наслідував приклад Мойсея й пророків. Він знав, що Ідея не могла бути зрозуміла негайно, і він хотів утривалити її вогненними письменами в наївній душі учнів, лишаючи майбутнім сторіччям викликати назовні приховані сили, які є в Його слові. Ісус відчував свою поєднаність з усіма попередніми пророками, які також звітували вічне Життя і вічне Слово. У цьому почутті єднання і злиття з незмінною істиною, перед цим безмежним обрієм, який можна охопити лише перебуваючи в zenіті Першопричин, він міг сказати засмученим учням горді слова: “бо зміняться небо й земля, і лишень слова мої не зміняться ніколи”.

Так минали ранки й вечори на Оливній горі. Якось, спонукуваний одним з тих поривівань своєї подум’яно-люблячої і вразливої вдачі, яка рап-

* Матвій 24: 30, 31.

** У вченнях трансценденталістів та романтиків 19 ст. ці особистості називалися репрезентативними людьми або представниками людства (прим. пер.).

тово переводила увагу з найбільших висот на страждання землі, що відчуваються ним як власні страждання, — якимось, дивлячись на Єрусалим, він ревно плакав над його святинєю і мешканцями, тяжку долю яких передчував. Його власна доля наближалася зі страшною швидкістю. Вже відбувалися наради в синедріоні і ухвалено скарати його на смерть; вже Юда з Керіоту обіцяв видати свого вчителя. Мабуть, ця чорна зрада була викликана не низьким грошолобством, а шанолобством і несправданими надіями. Юда — холодний егоїст, схильний до позитивізму, не здатний на найменший ідеалізм — міг стати учнем Христа лише з мирських спонук. Він розраховував на негайне земне торжество пророка і на власне піднесення. Він не міг зрозуміти глибину слів вчителя: “Бо хто хоче життя своє врятувати, той загубить його, а хто загубить життя своє заради Мене, той врятує його”. Ісус у безмежному милосерді зарахував його до своїх, сподіваючись змінити його. Коли Юда побачив, що справи повернули на зло, що Ісус загинув, його учні на поганому рахунку і він сам одурений у своїх очікуваннях, його розчарування перетворилося на лють. Нещасний зрадив того, кого вважав неістинним Месією, який не справдив його надії. Одного пильного погляду було досить, аби Ісус вгадав, що коїлося в душі нещирого апостола. Він вирішив більше не уникати долі, тенета якої все тісніше стискали його. Був переддень юдейського Песаху. Він звелів учням приготувати їжу в місті в одного зі своїх прибічників. Він передчував, що це буде востаннє й прагнув якомога більшої урочистості.

Тут ми підходимо до останньої дії месіанської драми. Щоб зрозуміти душу Ісуса і витоки звершень, необхідно було освітити зсередини суть перших двох дій його життя, цебто посвячення і прилюдне служіння. У них розгорнулася вся внутрішня драма свідомості. Остання дія життя, або драма Терпіння Господа, — наслідок двох попередніх; як усе велике, вона є водночас і простою і неосяжною, і зрозумілою і таємничою. Драма Терпіння Господа потужно сприяла ширенню християнства. Вона викликала сльози у всіх, хто мав серце, вона навернула мільйони душ. Окремі яви драми, переказані в Євангелії, напрочуд гарні. Навіть сам Іван зіходить з недосяжних височин, і його розповідь дихає проникливою правдою особистого свідчення. Кожний може відродити в собі божеську драму, але ніхто не міг би переробити її. Щоб довершити свою справу, я маю скерувати промені езотеричного переказу на три істотні обставини, якими закінчилося життя божеського Вчителя: Таємну Вечерю, суд над Месією і воскресіння з мертвих. Якщо скероване на ці три точки світло достатньо їх висвітлить, то відбиті промені впадуть на всю діяльність Христа і на все майбуття християнства.

Дванадцять апостолів — разом з Учителем тринадцять — зібралися в світлиці одного з єрусалимських будинків. Невідомий прихильник Ісуса, господар дому, прикрасив кімнату багатим килимом. За східним звичаєм, учні та Вчитель узлежали по-троє на чотирьох широких узлежалнях у вигляді трикутників, розташованих чотирикутником круг столу. Коли подали ягня Песаху й чаші виповнили вином, — а також і золотий потир, поставлений

незнайомим прихильником перед Ісусом, – він, маючи зоднобіч Івана, а здругобіч – Петра, сказав: “Як жадав я спожити з вами це офірне ягня до страждань моїх! Запевню вас: я вже не споживатиме паску доти, доки вона не повершиться у царстві Божому.”^{*} Після цих слів війнуло гнітючим смутком. “Улюблений учень Ісуса”, який один відгадував Його думки, мовчки прихилив голову на груди Вчителя. За звичаєм юдейського Песаху належало їсти офірне ягня з гіркими травами і прісним хлібом мовчки. “І узявши хліб і склавши подяку Богові, Ісус поділив його та передав апостолам, сказавши: “Це тіло моє, що за вас офірується; повершуйте це на спогад про мене”. І на завершення трапези він знову подав їм чашу, сказавши: “Ця чаша з вином — новий заповіт на моїй крові, що за вас проливається.”^{**}

Так започаткувалася Таємна Вечеря у всій її простоті. У ній міститься більше, ніж звичайно думають. Це не тільки символічний та містичний чин, яким завершується вчення Христа; вона ще й висвітлює і оновлює надзвичайно давній символ посвяти. У втаємничених Єгипту і Халдеї, як і в пророків та есеїв, братська вечеря означала перший рівень посвяти. Долучення у вигляді хліба означало знання містерій земного життя і водночас поділ земного майна, наслідком чого стала довершена єдність членів братства. На вищому рівні долучення у вигляді вина, яке можна вважати кров'ю осонцевої лози, означало спільність небесних благ, дотичність до духовних містерій і до божеської науки. Ісус, передаючи ці символи апостолам, дуже розширив їхнє значення, бо через них братство Утаємничених, обмежене спершу кількома особами, розповсюдилося на все людство. І Він додав до цих символів найглибшу з містерій, найбільшу з сил: свою власну Офіру. Він зробив з неї ланцюг любові, невидимий і водночас нерозривний, між собою і своїми. Це дає його просвітленій душі божеську владу над їхніми серцями і серцями людства. Цю чашу істини, що йде з пророчих віків, золоту чашу посвяти, яку він сам прийняв з рук есейського мудреця у день своєї посвяти в пророки, коли він на її дні побачив власну кров, — її він протягає коханим учням з невимовною ніжністю останнього прощання.

Але чи зауважили і чи зрозуміли Апостоли його спокутну думку, що обіймала всі світи? Вона повинна була сяяти в глибокому і скорботному погляді, який Вчитель переводив з улюбленого учня на того, котрий мав зрадити його. Ні, вони ще не зрозуміли його, і їх здивував незвичайний вираз на обличчі Христа. І коли Ісус оголосив їм, що він проведе ніч у Гетсиманському саду на Оливній горі та запропонував їм піти разом з ним, вони й гадки не мали про найближче майбутнє.

Ісус провів у Гетсиманському саду ніч, сповнену скорботи. Зі страшною докладністю він бачив, як звужується фатальне коло, де йому роковано загинути. На мить він здригнувся: на одну мить відступила душа перед прийдешніми муками, чоло зрослося кривавим потом, але молитва укріпила

^{*}Лука, 22:15,16.

^{**}Лука 22:19,20.

Його. Звук різноголосся віддалік, хитке світло смолоскипів під темними оливами, дедалі гучніший брязкіт зброї: наближався гурт надісланої синедріоном варти з Юдою попереду, — той поцілував учителя, аби вояки вирізнили Його. Ісус, відавши йому поцілунок, сказав з невимовною скрухою: “Друже, навіщо ти прийшов?” Лагідність, братерський поцілунок — замість найчорнішої зради — так вплинули на ту жорстку душу, що потім Юда, охоплений розкаянням і страхом, наклав на себе руки. Брутальні солдати схопили галилейського рабі. Після нетривалого опору злякані учні розбіглися, немов розвіяні вітром. Лише Іван і Петро, тримаючись віддалік, пішли за вчителем у двір судовища, але сам Ісус був цілком спокійний. Він зважився і жодного зітхання, жодного протесту потім не вихопилося йому з вуст.

Синедріон, як повноважні збори, квапливо збирається. Попри ніч надворі, в судовище приводять Ісуса, бо трибунал хоче якомога швидше покінчити з небезпечним пророком. Першосвященики в пурпурових, жовтих і фіалкових туніках з тюрбанами на голові врочисто засідають півколом. Посеред них, на піднесенні, сидить Каяфа, великий першосвященик. На двох кінцях півкола, перед двома невеликими трибунами знаходяться два актуарії: один для захисту, інший — для обвинувачення, *advocatus Dei*, *advocatus Diaboli*. Ісус, незворушний, стоїть у центрі в білому одязі есея. Служники, озброєні батогами й мотуззям, оточують його з загрозливим виглядом. У всьому судовищі — лише винувачі, жодного захисника. Першосвященик, він же і верховний суддя, виступає головним винувачем; обвинувачення визначається як міра суспільної безпеки проти зрушення релігійних підвалин. Насправді ж то була навмисна помста з боку загрозеного священицького стану.

Каяфа встає і звинувачує Ісуса в тому, що він знаджує народ. Кілька свідків з натовпу свідчать, суперечачи один одному. Нарешті один з них передає слова, що визнаються за блюзнірство, які Ісус кинув в обличчя фарисеям під портиком єрусалимського храму: “Я зруйную цей храм і за три дні споруджу інший”. Ісус мовчить. “Ти не відповідаєш?” питає першосвященик. Ісус мовчить, знаючи що його винувачення погоджене заздегідь. Але цих слів недостатньо для остаточного винувачення; щоб вирвати небезпечне визнання у звинуваченого, спритний садукей Каяфа звертається до Нього, зачіпаючи найбільш життєвий бік його місії. Він іде прямцем: “Якщо ти дійсно Месія, скажи нам!” Ухильна відповідь Ісуса показує, що Він зрозумів хитрість запитувача: “Якщо я вам відповім, ви однаково не повірите; якщо ж я почну питати вас, ви не відповісте мені й не звільните мене”. Каяфа, не домігшись нічого суддівською хитрістю, користується правом першосвященика і промовляє: “Прошу тебе Богом живим: скажи-но, чи ти Месія, Син Бога?” Після такого звертання, змушений або відкинути, або підтвердити свою місію перед вищими представниками релігії Ізраїля, Ісус більше не вагається. Він спокійно відповідає: “Ти сам сказав це. А я скажу більше: небавом побачите ви сина людського, що сидить праворуч від мо-

^{*}Mamsii, 26:63,64.

гугі та зближається на оболочках небесних”. * Висловлюючись цією пророчою мовою Данила та книги Еноха, есейський посвячений не говорить з Каяфою, як з особистістю, – він знає що агностик-садукей не здатний зрозуміти його. Він звертається до першосвященника Ягве і через нього – до всіх майбутніх першосвящеників, до всього священства землі, бажаючи сказати всім: “Після закінчення Моєї місії, утриваленої Моєю смертю, царству сліпого схилиння перед релігійним законом кінець – і в ідеї, і в дійсності. Містерії будуть розкриті і людина через людське побачить божеське. Релігії й культу, в яких людське і божеське не буде відживлювати одне одне, втратять владу над людьми”. Таке, за пророками і есеями, езотеричне значення Сина, що сидить праворуч від Батька. Зрозумілим таким чином відповідь Ісуса на питання ерусалимського першосвященника містить у собі заповіт Христа духовній владі землі, – подібно тому, як започаткування Таємної Вечері є заповітом любові й посвячення, даним апостолам і всьому людству.

Словами, зверненими до Каяфи, Ісус говорить з цілим світом. Але садукей, у якого був певний намір, більш не слухає його. Розідравши білий лляний одяг, він вигукує: “Він блюзнує, і нащо нам ще свідки? Адже ви чули блюзнірство! Як вам здається?” Лунає зловісна відповідь синедріону: “Заслуговує на смерть!”. Цей верховний присуд підтримують злостиві образи і груба наруга знизу. Служителі плюють йому в обличчя і дають ляпаси; інші б’ють по лицю й кажуть: “Ану скажи нам, Христе, хто вдарив тебе?” Під тиском гидкої й тваринної ненависті, божеське обличчя страждальця мало прибрати мармурову нерухомість ясновидця. Є статуї, що плачуть, але бувають також страждання без сліз і молитви без слів, які лякають катів і переслідують їх до кінця життя.

Але на тому не край. Синедріон міг оголосити смертний вирок, але, щоб його виконати, потрібний був цивільний суд і схвалення римської влади. Бесіда з Пилатом, детально віддана св. Іваном, не менш прикметна, ніж бесіда з Каяфою. Цей діалог між Христом і римським правителем, упереміж зі злостивими вигуками єврейських священників і зойками фанатизованого натовпу, які грають роль хору в античній трагедії, позначений чималою драматичною автентичністю. Бо він зриває запинало з душ дійових осіб і демонструє зіткнення трьох великих сил: римського цезаризму, вузького юдейства і всесвітньої релігії Духу, репрезентованої Христом. Пилат байдужий до релігійних розбратів, але дуже незадоволений судовищем, бо воно викликало в ньому страх, що смерть Ісуса може спричинити заколот серед народу. Тому він допитує Його обережно і підставляє якір порятунку, сподіваючись, що Він скористається ним. “Ти цар юдейський?” питає він. — “Царство моє не від світу цього”, — відповідає Ісус. “Отож ти цар?” — “Я народився і прийшов у світ, щоб свідчити про істину”... Пилат не розуміє цього підтвердження духовної царськості Ісуса, як Каяфа не зрозумів Його релігійного заповіту. “Що є істина?” питає він, стенаючи плечима, і це питання римського скептика розкриває весь стан душі тогочасного занепаłego поганського суспільства. Але, не виявивши в звинуваченому нічого, крім невинних мрій, він додає: “Я ніякої провини не знаходжу в ньому”. І

Пилат пропонує євреям відпустити його, проте чернь, підбурена священниками, волає: “Не його, а Вараву відпусти нам!”. Відтак Пилат, що не терпів юдеїв, справляє собі іронічне задоволення відбатожити їхнього ніби царя. Він гадає, що це задовольнить фанатиків, але вони ще дужче розпалюються і починають волати: “Розіпни його!”

Попри цей шал народних пристрастей, Пилат продовжує чинити опір. Він стомився від жорстокості, бо стільки пролитої крові бачив у житті; він відправив стільки бунтівників на страту, чув стільки стогонів і проклять, залишаючись при цьому байдужим! Але німе і покірливе страждання галилейського пророка під накиненою на нього багрянницею і під терновим вінцем уразило його незваним хвилюванням. Поступаючись миттєвому видінню, що пролинуло перед його душею, він прохопився: “*Ecce Homo*”! Ось Людина! Жорсткий римлянин майже зворушений і ладен оглосити виправдання. Священики синедріону, що не переставали стежити за ним, помітили його хвилювання і злякалися. Вони відчули, що жертва вислизає від них. Вони радяться між собою і потім, одноголосно, підіймаючи праву руку і відвертаючи голову з виразом облудного жаху, вигукують: “Він зробив себе сином Бога”!

Почувши ці слова, Пилат, за Іваном, ще більше перелякався. А чого, власне? Яке значення могло мати це ім’я для невіруючого римлянина, який щиро зневажав євреїв і їхню релігію і вірив лише в одну політичну силу — Риму й Цезаря? А тим часом тривога могла мати поважну причину. Хоч як міняли значення імені сина бога, воно однаково було досить поширене в давньому езотеризмі. І Пилат, попри свій скептицизм, був не позбавлений забобону. У Римі, під час малих містерій Митри, в яких і римські воєначальники брали участь, він мав чути, що сином божим називають посередника між людиною і божеством. І до якої б нації чи релігії ні належав такий посередник, замах на його життя вважався великим злочином. Пилат, можливо, і не вірив цим східним фантазіям, однак вимовлене ім’я могло стривожити його і збільшити замішання. Помітивши це, юдеї кидають проконсулу найтяжче з усіх осудів: “Якщо ти відпустиш цю людину, ти не друг Кесареві; бо кожний хто робить себе царем, ворог Кесаря... нема у нас царя, крім Кесаря”... Цьому аргументу він не міг протистояти: заперечувати Бога не важко, вбивати легко, але брати участь у змові проти Цезаря — найбільший злочин. Пилат був змушений відступити і погодитися на смертний вирок. Таким чином, нарікінці земної діяльності Ісус стає лицем до лица з володарем світу, з яким він боровся непрямо, як окультний супротивник, протягом усього життя. Тінь Цезаря посилає його на хрест. Глибока логіка подій: євреї зрадили його, а римський привид повершив страту. Він убив його тіло, але саме він, уславлений Христос, осяяний своїм мучеництвом, відбрав довіку оманливу авреолу Цезаря, найжорстокішу ганьбу державної влади.

Пилат, обмивши руки кров’ю невинного, вимовив страшні слова: *Condemno, ibis in crucem*. І нетерплячий натовп посунув до Голготи.

І ось, ми на голій вершині, всіяній людськими кістками, яка панує над Єрусалимом і називається *Gilgal*, Голгота або Черепне місце; зловісна

пуща, присвячена протягом багатьох віків мукам і катуванню. На голому пагорбі нема жодного дерева, там ростуть лише шибениці. Саме там Олександр Яней, юдейський цар, споглядав зі своїм гаремом страту сотень бранців, там же Вар розіпнув на хресті дві тисячі бунтівників і там же сповіщений пророками покірливий Месія мав зазнати смертних мук, винайдених жорстокою уявою фінікійців і узаконених невблаганним Римом. Когорта легіонерів утворила велике кільце на вершині горба; ударами списів розганяли вони прибічників, що пішли за осудженим. То були галилеянки: мовчазні, сповнені відчаю, вони кидалися ницьма на землю. Рокована година для Ісуса настала. Захисник бідних, слабких і пригноблених закінчував свій подвиг болісною стратою, призначеною для рабів і розбійників. Настала хвилина примочування до хреста, передбачена Ісусом в енгадійському видінні: треба було сину Бога випити чашу, запропоновану йому під час Переістотнення, треба було зійти до глибини земних жахів і самого пекла. Ісус відмовився від питва, що виготовлялося за звичаєм побожними жінками Єрусалиму, щоб зняти страчуваних. Він волів пережити агонію при повній тямі. Поки його прив'язували до ганебного хреста, поки грубі солдати забивали молотом цяхи йому в ноги, обожнювані всіма стражденими, в руки, які уміли лише благословляти, чорна хмара роздираючої скорботи погасила йому зір і зупинила дихання. Але в глибині ще не згаслої свідомості Спасителя засвітилася божеська жалість до катів і благання за них вихопилося з Його вуст: "Батьку, пробач їм, бо не тямлять, що коять".

І ось дно чаші: настали часи агонії – від полудня до схилку. Моральні тортури перевершили фізичні. Посвячений зняв з себе повноваження; син Божий пішов з обрію – залишилася лише страждена людина. Протягом цих годин він покинув Своє небо, щоб виміряти безодню людського страждання. Поволі підіймається хрест із жертвою і написом – останньою іронією проконсула: Це юдейський цар! Перед поглядом розіпнутого, в кривавому мареві смертної муки, проноситься Єрусалим, священне місто, яке він хотів уславити і яке піддало його анатемі. Де учні? Зникли. Він чує лише образливі вигуки членів синадріону, які торжествують на вигляд його агонії. "Він спасав інших", — кричали вони, — "а себе врятувати не може!" Серед блюзнірств і потворностей, в страшній візії майбутнього, Ісус бачить всі злочини, які користолобні володарі й фанатичні священники будуть здійснювати в ім'я його. Ім'ям його будуть користуватися, щоб проклинати і хрестом його будуть розпинати, і не мертве мовчання закритого для нього неба, а п'ятьма, що залягла над людством, вирвала у нього цей крик відчаю: "Батьку мій, чому ти мене залишив?" Відтак свідомість Месії, воля всього його життя спалахнула останньою блискавкою і з вигуком: "Здійснилося!" душа звільнилася і піднеслася.

Прекрасний назорею, божеський Сину Людський, більше тебе нема. Єдиним помахом крил душа знайшла своє небо, бачене в Енгаді і на горі Табор. Він побачив своє переможне Слово, що ліне над віками, і Він не захотів іншої слави, крім простягнутих рук і зведених очей тих, кого він

зціляв і потішав... Але при останньому його вигуку, незрозумілому для варті, вони здригнулися. Вони повернули голову і сьйний промінь, залишений відлетілим духом на обличчі померлого, так уразив їх, що вони почали з острахом питати один у одного: "Чи не був Він і справді Богом?"

Чи справді завершилася драма? Чи добігла кінця безмовна боротьба між божеською Любов'ю і Смертю, яка була направлена на нього владою цього світу? Хто переможець? Чи за священниками, які зіходять з Голгоги, самовпевнені і заспокоєні після того, як бачили останнє зітхання Пророка, чи перемога за цим блідим, розіпнутим Сином Людським? Для відданих жінок, яким дозволили наблизитися і які ридали біля підніжжя хреста, для зляканих учнів, що ховалися в печері Йосафатової долини, все скінчилося. Месія, який мав посісти на юдейському троні, загинув ганебною смертю на хресті. Вчитель зник, а з ним і надія, і Євангеліє, і царство небесне. Похмура безмовність, безпросвітний відчай тяжіє над тими, що зібралися. Навіть Петро та Іван не можуть подолати туги. Темна ніч оточує їх. Останній промінь згас у душах. Але так, як в елевсиніях за глибокою темрявою йшло сліпуче світло, так і в Євангелії за глибоким відчаєм іде несподівана, блискавична, сповнена чудом радість. Вона вибухає вона розливається світлом як променями ранкового сонця, і крики торжества лунають по всій Юдеї: "Він воскрес!"

Раніше за всіх Марія з Магдали, що бродила в глибокій тузі недалеко від могили, побачила Вчителя, упізнала Його за голосом, який гукав її, і збожеволівши від радості, кинулася до його ніг. Вона бачила, як Ісус подивився на неї і зробив жест, немов забороняючи торкатися, а потім видіння зникло, залишаючи навколо Марії гарячу атмосферу захвату, викликаного справжньою присутністю. А потім гурт святих жінок зустрів Господа і почув такі слова: "Підіть і скажіть моїм братам, щоб вони пішли в Галілею і що там вони побачать Мене". Того ж вечора одинадцять апостолів, що зібралися в світлиці, побачили Ісуса, що входить через замкнені двері. Він зайняв своє місце серед них і почав тихо говорити з ними, закидаючи мало-вір'я. Потім Він сказав їм: "Рушайте по всьому світі та проповідуйте євангеліє усім людям".

Дивна річ: коли вони слухали його, всі були як уві сні, зовсім забули про його смерть і були упевнені, що Вчитель більш не покине їх. Але в момент, коли вони зібралися відповісти йому, він зник, немов гаснучий промінь світла. Відгомін його голосу ще тремтів в їх вухах. Приголомшені апостоли дивилися на спорожніле місце: якесь світло ще мріяло над ним, а потім — згасло. Матвій та Марко свідчать, що Ісус з'явився перед п'ятьмастами братами, що зібралися за наказом апостолів. Згодом Він з'явився ще раз перед одинадцятьма апостолами, що зібралися. Потім появи припинилися. Але віра вже була створена, поштовх даний, життя християнства почалося. Апостоли, які запалилися священним вогнем, зціляли хворих і проповідували Євангеліє вчителя. За три роки молодий фарисей

**Марко, 16:15. Цього віршу в найдавніших списках нема (прим. пер.)*

на ім'я Саул, спонукуваний пристрасною ненавистю до нової релігії і зайнятий переслідуванням християн, рушив до Дамаску з кількома однодумцями. Дорогою його раптово осяяло таке сліпке світло, що він упав долі. Тремтячи, він спитав: "Хто Ти?" І почув голос: "Я — Ісус, котрого ти переслідуєш, — важко тобі кентр мені робити?". А люди, що йшли разом з Саулом, заціпеніли, бо голос чули, але нікого не бачили. Саул, засліплений блискавкою, три дні нічого не бачив, не їв і не пив*.

Він одразу навернувся, полум'яно повірив у Христа і став Павлом, апостолом поган. Всі згодні з тим, що без цього навертання християнству, замкненому в Юдеї, важко було б завоювати Захід.

Так переповідає Новий Заповіт. Ніякі намагання применшити їх не можуть зробити з них прості легенди і не можуть відняти від них цінність достовірного свідчення у всьому, що можна визнати істотним. Протягом дев'ятинадцятих сторіч хвили сумніву і заперечення не переставали руйнувати непохитну скелю цього свідчення; протягом ста років критика нападла на неї з усією майстерністю і гострим інструментарієм. Вона спромоглася лише зробити кілька виломів, але не зрушила її з місця. Що стоїть за візіями апостолів? Давні теологи, тлумачі букви та вчені агностики можуть нескінченно сперечатися один з одним, можуть битися в темряві, але вони не переконують один одного і міркуватимуть в пустому просторі, поки теософія — істинна наука Духу — не розширить їхній кругозір і вище поняття про душу не відкриє їм очі. Але навіть просто з погляду свідомого історика — припускаючи автентичність переданих фактів як фактів психічних — безсумнівно достеменність появи розіпнутого Христа апостолам, наслідком чого стала їхня непохитна віра в Його воскресіння. Якщо навіть відкинути оповідь Івана, бо її остання редакція з'явилася через кілька років після смерті Вчителя, і оповідь Луки про Емаус, як поетичне доповнення, однаково лишаються свідчення Марка й Матвія, що складають справжній корінь християнського переказу. Але є ще щось більш тверде і незаперечне, — це свідчення Павла. Бажаючи пояснити коринтянам причину своєї віри і основу проповіданого Євангелія, він перелічує шість послідовних появ Ісуса: Петрові, дванадцятьом, п'ятистам, з яких, додає він, велика частина досі жива, Якову, апостолам, що зібралися, і, нарешті, його власне видіння дорогою до Дамаску.** Факти ці були повідомлені Павлові самим Петром і Яковом через три роки після смерті Ісуса, незабаром після навернення Павла під час його першого перебування в Єрусалимі. Отже, він знав про ці факти від очевидців і з усіх видінь саме незаперечне і не менш дивне було видіння самого Павла. У листах він раз у раз повертається до цього видіння як до джерела віри. Беручи до уваги попередній психологічний стан Павла і характер видіння, воно мало з'явитися ззовні, а не зсередини; характер видіння несподіваний і блискавичний; він переініював усю його істоту відразу і до самої основи. Подібно посвяті вогнем, воно спепелило всю його

*Звершення апостолів, 9:1-9.

**1 Лист до Коринтян, 15:1-9.

нижчу природу, вдягло його в непроникний панцир і зробило з нього передобличчям світу непереможного лицаря Христа.

Тож свідчення Павла має подвійну силу: і тому, що воно стверджує його власне видіння, і тому, що воно підкріплює автентичність інших, подібних же видінь. Якщо брати під сумнів щирість таких свідчень, довелось б відкинути безліч історичних фактів і зовсім відмовитися від написання будь-якої історії. І треба додати до цього, що якщо не може бути історичної критики без точної перевірки і ретельного й розумного добору документів, не може бути і філософії історії, якщо розмір наслідків не буде доказом великого розміру їхніх причин. Можна разом з Цельсом, Штраусом і Ренаном, не надавати ніякого значення воскресінню і трактувати його як галюцинацію, але тоді доведеться засновувати найбільшу з релігійних революцій людства на простій аберрації почуттів і на відхиленнях розуму.* А тим часом, не треба забувати, що віра у воскресіння — основа історичного християнства. Без цього підтвердження вчення Ісуса яскравим конкретним фактом релігії Христа не могла б навіть виникнути.

Цей факт все змінив у душі апостолів, з юдейської їхня свідомість стала християнською. Для них звичайний Христос живий, він говорив з ними; небо розверзлося, потойбічний світ проник у цей світ; зоря безсмертя торкнулася їхнього чола і запалила душу, яка вже згасне ніколи. Над земним царством Ізраїля, що стало руйною, апостоли передбачили у всій величї слави царство небесне і всесвітнє. Звідси їхній порив до борні, радість мучеництва. Воскресіння Ісуса — та справжня сила, що дає і чудодійний поштовх, і неосяжну надію, яку Євангеліє несе всім народам і яка напоїть своїми струменями найвіддаленіші береги землі. Для успіху євангелія необхідні були дві речі, які Фабр д'Олівє виражає так: треба було щоб Ісус захотів померти і щоб у нього вистачило сили воскреснути.

Щоб вивести з факту воскресіння розумну ідею і щоб зрозуміти все його релігійне і філософське значення, треба спиратися на свідчення про послідовну появу Ісуса після смерті, усунувши з самого початку неможливу ідею воскресіння фізичного тіла; ідея ця є одним з каменів спотикання християнського догмату, що зберіг, як в цьому, так і в інших випадках, по-дитячому первісний характер. Зникнення тіла Ісуса може бути пояснене природними причинами; потрібно відзначити, що тіла кількох великих Адептів зникли без сліду і таким же таємничим чином; між іншим і тіла Мойсея, Пифагора й Аполлона Тіянського. Можливо, що їхні прихильники спалили рештки своїх вчителів, щоб захистити їх від ворожої наруги. У кожному разі і наукове підтвердження факту, і вся духовна велич воскресіння можливі лише тоді, коли вони трактуються езотерично.

* Штраус каже: факт воскресіння не може бути пояснений інакше, як витівкою шарлатана у всесвітньо-історичному масштабі, ein welthistorischer Humbug. Визначення це більш цинічне, ніж дотепне, і зовсім не пояснює бачення апостолів і Павла.

У єгиптян, так само як у персів, що сповідують маздеїзм Зороастра, як до, так і після появи Ісуса в Ізраїлі, а також у християн перших двох віків, воскресіння розумілося подвійно: одне розуміння було матеріальне і таке, що суперечить глузду, інше — духовне і теософське. Перше було поширене серед народу і остаточно прийняте громадою після заборони вчення гностиків; друге належить глибинному розумінню посвячених. У першому випадку воскресіння означає повернення до життя матеріального тіла, або заміна розкладеного і розпорошеного трупа новим тілом, яке повинно з'явитися при другому пришесті Месії або при страшному суді. Марно вказувати на грубий матеріалізм цього уявлення. Для посвяченого, факт воскресіння має зовсім інше значення; він відноситься до складної природи людини і означає: очищення і перетворення етерного і астрального тіла, які є провідниками життєвих і душевних процесів, а останнє — у певному розумінні і оболонкою духу. Це очищення може початися ще у цьому земному житті шляхом внутрішньої роботи душі і певного ладу життя; але для більшості людей очищення відбуватися після смерті і притому відповідно до внутрішніх прагнень людини. У потойбічному світі облуда неможлива. Там душі здаються якраз тим, чим вони були насправді. Вони конче є у тій формі і в тому світлі, які відповідають їхній суті: темними і потворними, якщо вони погані; світлими і прекрасними, якщо вони хороші. Так само вчив Павло в листі до коринтян. Він каже напрямки: "Є тіло душевне і є тіло духовне"; Ісус сповіщає про те ж символічно, але з більшою глибиною, в нічній бесіді з Никодимом. До цього слід додати, що чим одухотвореніша душа, тим повніше буде її віддалення від земної атмосфери і тим віддаленіша та космічна зона, яка її приваблює своєю спорідненістю; з цього випливає, що з духовним зростанням поява її на землі стає все важчою.

Тому вищі душі з'являються людині лише в стані глибокого сну або екстазу; і тоді, при закритих фізичних очах, людина, що наполовину відділилася від фізичного тіла, може за деяких умов побачити душу, що відділилася від тіла. Але буває, що надзвичайно високий пророк, істинний син Бога, з'являється учням в звичному для них вигляді під час їхнього неспання, щоб глибше переконати їх і уразити уяву. У таких випадках невітлена душа може надати своєму духовному тілу необхідної щільності, не тільки видимої, але й вагової, шляхом особливого динамізму, яким дух діє на матерію через електричні сили атмосфери і магнетизм живих людей.

Саме це й відбувалося при появі Ісуса. Явища ці, як їх віддає Новий Заповіт, могли належати як до першої, так і до другої категорії: зодноріч можливість духовного бачення, а здругоріч можливість матеріалізації; принаймні не підлягає сумніву, що для апостолів явища ці мали характер найвищої реальності. Вони засумніватися б швидше в існуванні

**Лист до Коринтян, 15:44*

землі і неба, ніж в своєму живому спілкуванні з воскреслим Христом. Бо ці явища Господа були найсвітлішою миттю їхнього життя і найглибшим переживанням душі. Немає нічого надприродного, але є в природі продовження її явищ, невлонне для наших фізичних чуттів, просвічування невидимого на межі видимого. При нашому справжньому стані свідомості нам дуже важко визнати реальність невидимого; для вищої духовної свідомості явища матерії фізичної і відчутної здаються такими ж нереальними і неіснуючими. Але синтез душі й матерії, що представляє дві сторони єдиного життя, полягає в Дусі, бо, якщо ми піднімемося до вічних початків, до першопричин, ми знайдемо, що динамізм природи пояснюється законами Розуму, а закони життя осягаються самонізнанням, дослідженням душі.

Воскресіння в езотеричному значенні, на яке я шойно вказав, було водночас і необхідним завершенням життя Ісуса, і неминучим вступом в історичну еволюцію християнства. Воскресіння було кінцевим завершенням, бо Ісус раз у раз сповіщав про те учням. І якщо Він мав владу з'являтися по смерті з такою силою і величчю, це відбувалося завдяки уродженій силі й чистоті душі, безмежно збільшеній окультним посвяченням і духовною енергією, з якою він здійснив велику місію.

З погляду зовнішнього і земного, месіанська драма завершилася хрестною смертю. Попри всю божеськість, в ній не вистачало виконання обіцяного. З погляду внутрішнього і божеського, виходячи з глибини свідомості Ісуса, в ній розігралися три дії, вищими моментами яких є *Спокушання, Переїстотнення і Воскресіння*. Ці три дії обіймають *Посвячення Христа, Об'явлення і Повернення справи*. Вони відповідають тому, що апостоли і посвячені християни перших віків називали *містеріями Сина, Батька і Святого Духа*.

Воскресіння було, як я вже сказав, необхідним завершенням життя Христа і таким же необхідним вступом в історичну еволюцію християнства. Корабель, побудований на березі, мав бути спущений в океан. Крім того, воскресіння було ніби відкритими дверима до невідомого езотеризму Ісуса. Знаючи це, стає зрозумілим, чому для перших християн, які були засліплені променистою силою його появи, було досить і буквального значення його слів і в них не було навіть потреби проникати у внутрішнє приховане значення. Але тепер, коли людський розум описав двотисячолітнє коло, ми починаємо вгадувати, що мали на увазі св. Іван, св. Павло і Сам Ісус під містеріями Батька, Сина і Святого Духа. Ми бачимо, що вони містили все найбільш високе та істинне з теософської інтуїції Сходу. Ми бачимо також велич нового розширення, якого Ісус надав античній, вічній істині верховною силою Своєї любові і божеською енергією волі. І тут ми вбачаємо той бік християнства, одночасно метафізичний і практичний, де виражається його потужність і життєвість.

Давні теософи Азії знали трансцендентні істини. Брахмани знайшли ключ до минулого і майбутнього людського життя, який вони виражали в законі перевтілення і в законі причин та наслідків. Але поринаючи в

невидимі світи і в споглядання вічності, вони не зважали на земне здійснення: індивідуальне і соціальне життя. Греція, посвячена в ті ж істини у формах більш утаємничених і антропоморфних, схилилася самим характером свого генія до життя природного і земного. Це дало їй можливість втілити для всього світу безсмертні закони Краси і визначити засади дослідних наук. Але, завдяки тому ж потягу до земного, її увялення про потойбіччя звузилося і почало поступово мерхнути. У своїй всесвітній широчині Ісус охоплює обидва боки життя. У молитві, яку залишив людям, він говорить: "Нехай буде царство твоє, як на небі, так і на землі". Царство Боже на землі означає здійснення етичного і суспільного закону у всьому обсязі й величі ідеї Істини, Добра і Краси. У цьому полягає магія його вчення і властива йому безмежна здатність розвиватися; вона з'єднує в одне нерозривне ціле моральність метафізику, подум'яну віру, вічне життя і потребу здійснювати це життя вже тут, на землі, праведною діяльністю і активним милосердям. Христос каже душі, пригніченій земними тружданнями: підведися, бо твоя батьківщина на Небї, але щоб досягти її, треба свідчити про неї вже тут, на землі, справами і любов'ю!

РОЗДІЛ VII

Обітниця і Повернення. Храм.

"За три дні зруйную храм і за три дні споруджу його знов", сказав своїм учням син Марії, есей, посвячений на Сина Людського, духовний спадкоємець Мойсея, Гермеса і всіх давніх синів Бога. Але чи виконав він цю сміливу обітницю Посвяченого і Посвятника? Так, виконав, якщо зважити на всі наслідки, які місія Христа, стверджена смертю і духовним воскресінням, мала для людства, і якщо зважати на все те, що його обітниця містить у собі для майбутнього. Його слово і жертва заклали підвалини невидимого храму, більш міцного й непорушного, ніж усі храми з каменя, але цей невидимий храм здійснюється лише в тій мірі, в якій люди працюють над ним.

Що ж це за храм? Храм відродженого людства. Моральний, соціальний і духовний.

Храм моральний – це відродження людської душі, переродження ества під впливом ідеалу, даного людству в особі Ісуса. Важко описати дивну гармонію і повногу його душевної досконалості. Урівноважений розум, висока інтуїція, сила співчуття, могутність слова і дії, чуйність, що діходить до страждання, і любов, що підноситься до жертви, повне самовладання і мужність перед лицем смерті, — немає таких видатних якостей, яких не було б у нього. У кожній краплі його крові було досить сили, щоб зробити з нього героя, і при цьому весь він перейнятий божеською лагідністю. Досконале злиття героїзму й любові, могутньої волі й розуму, Вічно Чоловічого і Вічно Жіночного, роблять з нього вінець людського ідеалу. Все його етичне вчення, що має на меті довершену братерську любов і єдність всього людства, природно випромінюється з його великої індивідуальності. Дев'ятнадцять сторіч після його смерті пішли на те, щоб примусити проникнути цей ідеал у свідомість усіх. Бо нині навряд чи знайдеться хоч одна людина в цивілізованому світі, яка не мала б більш або менш ясного увялення про нього. З огляду на це можна твердити, що етичний храм, заснований Христом, хоч і не закінчений, але вже закладений на непорушних засновках у душі сучасного людства.

Те саме можна сказати і про храм соціальний. Останній передбачає основу царства Божого або закону провидіння в усіх органічних інститутах людства; але зведення цього храму все ще в майбутньому. Бо людство продовжує жити у стані війни, підкоряючись закону Сили й Фатуму. Закон Христа, що вже проник в етичну свідомість людей, ще не перейшов у їхні земні установи. Я лише принагідно зачіпав проблеми суспільної та політичної організації, бо книжка ця має одне на меті: на-

світлити центральні релігійні й філософські питання найістотнішими езотеричними істинами, а також життям великих утаємничених. І тому наостанок я ці питання теж не порушуватиму. Вони і переступають межі моєї компетенції, і надто широкі й складні, аби стисло їх окреслити. Скажу лише одне: соціальна війна триває в усіх європейських країнах, бо досі нема економічних, соціальних і релігійних підвалин, які були б визнані усіма класами суспільства. Між європейськими націями ми бачимо військовий стан або збройний мир. Бо не вироблено ще такого загального федеративного первня, який би єднав усіх однаково. Всі інтереси й прагнення європейських народів не підлягають ніякому визнаному авторитету, не санкціоновані ніяким вищим трибуналом. Якщо закон Христа і проник в індивідуальну свідомість і, до деякої міри, в суспільне життя, то наші політичні установи досі підкоряються закону поганському і варварському. Тепер політична влада спирається на недостатні підвалини. Бо, з одного боку, вона виходить з так званого священного права царів, яке зводиться до військової сили, а з іншого — вона спирається на загальне виборче право, що виражає, власне, інстинкт маси, а не думку кращих людей. Нація не є низка невизначених величин або сума доданків: вона — живий організм, що складається з різних членів. І поки народне представництво не являтиме собою подібність такого організму у всіх своїх відділах і установах, воно не матиме розумного і задовільного ладу. Поки дійсно кращі люди, представники всіх наукових установ і всіх християнських церков, не будуть спільно засідати у вищій Раді, нашим суспільством і далі керуватимуть інстинкт, пристрасть і груба сила, — доти не виникне соціального храму.

Чим же пояснити, що над церквою, далеко ще не здатною вмістити усього Христа, над політикою, яка його заперечує, і над наукою, яка і досі розуміє його лише частково, Христос продовжує жити і то з більшою силою, ніж колись? Це відбуватися тому, що його верховна моральність стане вінцем такої ж верховної науки, бо людство лише починає передчувати весь обсяг його творчості, весь розмір його обітниць, бо за ним можна розрізнити всю давню теософію Утаємничених Єгипту, Індії і Греції, сяючим підтвердженням якої є він сам. Ми починаємо розуміти, що Ісус у своїй найвищій свідомості, переістотнений Христос розкриває люблячі обійми всім своїм братам, всім іншим Месіям, які передували йому, які були — подібно йому — променями живого Слова; що Він широко також розкриває обійми інтегральній Науці, божеському Мистецтву і довершеному Життю. Але Його обітниця не може виконатися без сприяння всіх живих сил людства. Дві головні умови потрібні для завершення його великої справи: з одного боку, визнання експериментальною наукою та інтуїтивною філософією фактів психічного порядку й царини духовних істин; з іншого боку, розширення християнського догмату в значенні езотеричного переказу і езотеричної науки, результатом чого буде реорганізація церкви на підставі поступового посвячення; і важливо, щоб це сталося з вільної волі всіх християнських церков, бо всі вони рівноп-

равні та однакові діти Христа. Треба, щоб наука стала релігійною, а релігія науковою. Ця подвійна еволюція, що вже починається в людській свідомості, приведе до неминучого примирення науки й релігії на ґрунті езотеризму. Спочатку буде важко йти до цієї мети, але все майбутнє європейських народів залежить від того. Трансформація християнства в езотерично-мудрецьке значення потягне за собою перетворення юдейства та ісламу, а також відродження брахманізму й буддизму, що, в свою чергу, створить релігійну основу для примирення Азії та Європи.

Ось той духовний храм, що має виникнути на землі, ось вінець творчості Ісуса. Його слово любові утворить магнетичний ланцюг, який з'єднає науки і мистецтва, релігії й народи і стане, таким чином, універсальним словом.

Нині Христос панує на землі через дві наймолодші й найсильніші раси, що ще сповнені віри. У Росії він зустрічається з Азією, за допомогою англосаксонської раси — володіє Новим Світом. Європа старша за Америку, але молодша за Азію, і ті, хто гадає, буцімт вона вироджується, помиляються. Але якщо вона й далі житиме у взаємній ворожнечі, замість того, щоб об'єднатися на підставі єдиного цінного авторитету науки, що спирається на релігію, якщо, загасивши ту віру, яка є світлом розуму, що живиться любов'ю, вона продовжуватиме рухатися по тих же лініях морального і суспільного виродження, то її цивілізація ризикує загинути спершу під уламками соціальних заколотів, а потім — від вторгнення більш молодих рас; ці останні мають світач, який Європа випустить зі своїх рук.

Але їй передбачена набагато краща роль. Вона повинна б зберегти свою зверхність над світом і довершити соціальне завдання Христа, сформулювавши його інтегральну думку, вінчаючи Наукою, Мистецтвом і Справедливістю духовний храм найбільшого з синів Бога.

КІНЕЦЬ

Старий заповіт

ПРИЧИНКИ ДО ХРОНОЛОГІЇ ПЕРШОХРИСТІЯНСТВА

Рік до Різдва Христового

- 250 Септуагінта: Старий заповіт перекладений на грецьку, хоча якісь грецькі переклади мали існувати ще з IV ст.
- 167 Початок повстання Макавеїв.
- 134 - 104 Гиркан розширює самостійну державу гебраїв.
- 64 Помпей у Дамаску. Антипатр підкуповує понад 1000 юдеїв на підтримку Гиркана. Помпей вирішує на користь Гиркана.
- 63 Опір Аристовула. Взяття Єрусалиму та полон Аристовула. Тримісячна облога та взяття Храму. Вбивство 12000 юдеїв. Помпей заходить до Святого святих. Гиркана II поновлено і Рим керує Юдеєю через Антипатра.
- 54 Красові приділено Сирію.
- 53 Партяни перемогли Краса.
- 49 Аристовула, звільненого Цезарем, вбивають прибічники Помпея.
- 48 Антипатр допомагає Юлію Цезарю у Єгипетській війні і призначається першим прокуратором Юдеї з Гирканом як етнархом.
- 46 Антипатр призначає своїх синів Тасаїла та Ірода правителями Єрусалиму та Галилеї.
- 42 Заручення Ірода з Маріамною.
- 40 Антигон, останній з Хасмонеїв. Ірод заручається прихильністю Октавіана та Антонія: декрет Сенату призначає його царем Юдейським.
- 37 Шестимісячна облога та кровопролиття, взяття Єрусалиму. Антигона у кайданах відсилають до Антонія, який вбиває його на бажання Ірода.
- 36 Ірод призначає Аристовула першосвященником.
- 32 Малх перемагає Ірода.
- 30 Ірод поновлений як цар Октавіаном.
- 29 Ірод вбиває Маріамну.
- 27 Октавіан прибирає ім'я Августа.
- Перетворення Єгипту на римську провінцію. Перетворення Сирії на римську провінцію під орудою прокуратора.

- 26 Спорудження театру в Єрусалимі та амфітеатру в Єрихоні. Ігри на честь Августа.
- 23 Марк Віпсаній Агрипа, легат у Сирії.
- 22 Призначення Симона, батька Маріамни, першосвященником.
- 21 Август зимує на о. Самос.
- 20 - 19, узимку Починається реконструкція Храму.
- 20 Август прибуває до Сирії. Повернення Фраатом знамен, здобутих у Краса. Август зустрічається з Іродом.
- 18 Завершується побудова Храму. Ірод відвідує Рим і повертається звідти разом зі своїми синами, Олександром та Аристовулом, яких послав до Риму ще у 24 році.
- 16 Аргипа ще раз легат. Ірод відвідує Агрипу й запрошує його до Юдеї.
- 11 Ірод звинувачує Аристовула та Олександра перед Августом, котрий примирює їх.
- 9 - 8 К. Сентій Сатурнин, легат.
- 8 Оголошення перепису римських громадян.
- 7 Перепис Палестини. Понад 6000 фарисеїв відмовляються присягти Іродові.
- 6 Засудження до страти Аристовула та Олександра. Антипатр чинить заколот проти Ірода і відбуває до Риму. Благовіст Захару в Храмі.
- 5 Позбавлення влади Симона і призначення Матвія першосвященником. Благовіст Діві Марії в Назареті. Діва Марія в домі Єлизавети в місті Юди. Народження Івана Посвятника в місті Юди. Обрізання Івана Посвятника в місті Юди. Благовіст Йосипу про народження Ісуса Христа в Назареті. Народження Ісуса Христа у Віфлеємі (інше ймовірне датування: 4-й рік, 6-й рік, 7-й рік, 12-й рік). Благовіст пастухам в околицях Віфлеєму. Поклоніння пастухів у Віфлеємі.
- 4 Усунення Матвія на користь Йоазара. Спалення двох рабинів за спротив новації: золотий орел над брамою храму. Ірод наказує стратити Антипатра і конає у муках від хвороби. Зацарювання Архелая. Обрізання Ісуса Христа у Віфлеємі. Стрітини; пророцтва Симона та Анни у Єрусалимі. Поклоніння магів. Втеча до Єгипту. Побиття немовлят у Віфлеємі. Повернення з Єгипту та поселення у Назареті. Життя Ісуса Христа у Назареті до 30-ти років.

Рік після Різдва Христового

- 6 "Митний заколот" zelotiv.
- 7 - 26 "Мирна доба" (без заколотів і кровопролиття) у Юдеї й Галилеї.
- 9 Гілень Старший, найбільший "мудрець Тори періоду Другого Храму", заснував школу Бет Гілень Тора. Дванадцятилітній Ісус у храмі.
- біля 10 Народження Савла з Тарсу. Початок виховання у Тарсі в Кілікії. Освіта біля ніг Гамаліїла в Єрусалимі.
- 14 - 37 Тиберій, імператор.
- 18 - 36 Прокуратор Валерій Гат призначив зятя Анни Йосипа Каяфу на першосвященника Єрусалимського Храму.
- 19 Тиберій вигнав з Риму проповідників Септуагінти. Ірод Антипа перевів столицю Галилеї з Сефурії в Тиберію.
- 26 Іван Посвятник у пустелі. Казання Івана Посвятника на Йордані.
- 26 - 36 Понтій Пилат, прокуратор Юдеї
- 27 Водопосвята Ісуса Христа та свідчення Івана на Йордані. Спокушання Ісуса Христа у Юдейській пустелі. Іван, Андрій та Петро зустрічаються з Ісусом Христом поблизу Йордану. Прикликання Пилипа та Натанаїла на шляху до Галилеї. Перше чудо: перетворення води на вино у Кані в Галилеї. Христос у Капернаумі.
- 27, квітень Перший Песах; вигнання гендлярів з храму в Єрусалимі.
- 27 Бесіда з Никодимом у Єрусалимі. Проповідь Ісуса в Юдеї. Друге свідчення Івана Посвятника в Юдеї про Ісуса Христа. Мандрівка Ісуса з Юдеї до Галилеї. Бесіда з самарянкою у Сихарі.
- 27 чи 28 Зцілення сина царедворця у Кані. Ув'язнення Івана Посвятника у фортеці Махерон.
- 28 Початок суспільного служіння Христа у Галилеї. Перше знехтування Христа в Назареті. Прикликання Петра, Андрія, Якова, Івана поблизу Капернауму. Зцілення біснуватого в синагозі. Зцілення тещі Петра. Зцілення багатьох хворих у Капернаумі. Мандрівка Галилеєю. Зцілення лепруватого у Галилейському місті. Зцілення розслабленого в Капернаумі. Прикликання Матвія (Левія). Ісус відвідує його дім у Капернаумі.
- 28, квітень Другий Песах; зцілення поблизу купелі Бетesda. Суперечка з юдеями в Єрусалимі.
- 28, початок літа Зривання колосків та суперечка с приводу суботи на шляху до Галилеї.

- Зцілення сухорукого в суботу в Капернаумі. Змова проти Ісуса. Багато людей ідуть звідусіль за ним. Обрання дванадцятьох поблизу Капернауму. Нагірна проповідь поблизу Капернауму. Зцілення слуги (сина?) центуріона в Капернаумі. Мандрівка Галилеєю. Воскресіння сина удови в Наїні. Іван Посвятник надсилає учнів до Ісуса; відповідь Ісуса Іванові. Грішниця кається біля ніг Ісуса у Галилеї. Нова мандрівка Галилеєю з учнями. Зцілення біснуватого; блюзнірство фарисеїв; Ісус їх засуджує у Капернаумі. Фарисеї вимагають ознаки; відмова Ісуса (у Капернаумі). Мати та брати Ісуса бажають говорити з ним (у Капернаумі). Ісус засуджує фарисеїв та законників (у Капернаумі). Ісус про страх людський та про уповання на Бога (у Капернаумі). Про вбитих галилеян (у Капернаумі). Притчі про сівача, про полове, про посів та сходи, про гірчичне зерно, про запару, про скарб, про перлину, про невід (у Капернаумі). Питання слідування за Ісусом (на березі Галилейського озера). Погамування бурі на Галилейському озері. Гадаринські біснуваті (східний берег Галилейського озера). Питання учнів Івана Посвятника та фарисейських про піст (у Капернаумі). Воскресіння дочки Яїра та зцілення кровоточної (у Капернаумі). Зцілення двох святих (у Капернаумі). Зцілення німого біснуватого (у Капернаумі). Друга відмова Ісусу в Назареті. Виправа дванадцятьох на проповідь (у Галилеї).
- 29 (?) Ірод розпитує про Христа; оповідь про вбивство Івана Посвятника у Галилеї.
- 29 Повернення дванадцятьох; Ісус іде з ними на північно-східний берег Галилейського озера та нагодує 5000 душ. Ісус ходить по воді Галилейського озера. Багато зцілень у Генісаретському краї.
- 29, квітень Проповідь про хліб життя на третій Песах у Капернаумі.
- 29 Ісус засуджує перекази фарисеїв. Зцілення дочки сиропінікійки (краї Тиру й Сидону). Зцілення глухонімого та інших хворих (Десятимістя). Нагодування 4000 душ (Десятимістя). Фарисеї та садукей знову вимагають ознаки з неба (земля Магдали). Попередження учнів про запару фарисейську (Галилейське озеро). Зцілення сліпого у Ветсаїді. Сповідь Петра біля Кесарії Пилипової. Христос звістує свою смерть та воскресіння (біля Кесарії Пилипової). Переістотнення (церк.-болг. Преображення) (біля Кесарії Пилипової). Зцілення сновиди (біля Кесарії Пилипової). Христос знову віщує свою смерть та воскресіння у Галилеї. Чудо зі статиром у роті риби (Капернаум). Повчання про покору (Капернаум). Ісус остаточно кидає Галилею; Самарія відкидає його. Настановлення та вирядження сімдесятьох (дорогою з Галилеї до Юдеї).

- 29, жовтень** Христос на святі сукот у Єрусалимі. Жінка, яку звинувачують у перелобстві (Єрусалим). Спірка з юдеями під час свята.
- 29** Повернення сімдесятьох: Ісус говорить їм про Батька (Юдея). Ісус навчає законника; притча про милосердного самарянина (Юдея). Ісус у Ветанії у Марії та Марти. Ісус про молитву (Юдея).
- 29, грудень** Свято оновлення Храму; зцілення сліпонародженого; притча про доброго пастиря; зіткнення з юдеями; Ісус іде за Йордан (Єрусалим)
- 30** Служіння у Зайорданні. Притча про безплідну смокву. Зцілення похилої жінки. Повчання на шляху до Єрусалима; застереження від Ірода. Ісус у домі фарисея; зцілення хворого на водяну; притча прокликаних на вечерю. Наставлення про самовідданість. Притчі про заблукалу вівцю, про загублену драхму, про блудного сина. Притча про зрадливого управителя. Викриття фарисеїв; притча про багатія та Лазаря. Повчання учням про прощення кривд, про силу віри, про смирення. Зцілення десятих лепруватих (на межі Самарії та Галилеї). Про раптове пришествя Сина Людського. Притча про несправедного суддю. Притча про митника та фарисея. Воскресіння Лазаря у Ветанії. Рада Каяфи в Єрусалимі; Ісус іде до Ефраїму. Христос про нерозлучність шлюбу (Зайордання?). Христос благословляє немовлят у Зайорданні. Багатий юнак та ін. Притча про робітників на винограднику. Ісус віщує свою смерть утретє. Ісус рушає до Єрусалиму; прохання синів Заведея. Зцілення двох єрихонських сліпих. Навернення Закхея в Єрихоні. Притча про десять мін. Ісус приходить у Ветанію за шість днів до Песаху.
- 30, квітень, 1, субота** Вечеря у Ветанії: Марія виливає миро на Ісуса; ворожість юдейських вождів.
- 30, квітень, 2, неділя** Вхід Господа до Єрусалиму; ніч у Ветанії.
- 30, квітень, понеділок** Прокляття смокви; вигнання гендлярів з Храму; вигуки дітей Ісусові; чуда.
- 30, квітень, 4, вівторок** Пояснення прокляття смокви дорогою до Єрусалиму. Синедрион заперечує владу Ісуса; відповідь Христа; притчі про двох синів, про злих виноградарів, про шлюбну учту. Питання фарисеїв про податки кесарю, садуксеїв про воскресіння, законника про найбільшу заповідь; питання Христа про сина та Господа Давида. Застереження від книжників та фарисеїв. Лепта удови. Зустріч з гелленістами; останні настанови.
- 30, квітень, 4, вівторок, увечері** Пророцтво Христа на Оливній горі про руїну Єрусалиму, про майбутнє громади та друге пришествя. Заклики чувати; притча про десять дів, про таланти. Страшний суд.

30, квітень, Змова юдеїв проти Ісуса в Єрусалимі. Зрада Юди.

4, вівторок, увечері чи 5, середа

30, квітень, Приготування Песаху (Ветанія та Єрусалим).

6, четвер

30, квітень, 6, четвер, увечері Останній Песах; суперечка учнів за першість. Обмивання ніг. Викриття зрадника; відхід Юди. Таємна вечеря. Віщування про зречення Петра та інші застереження. Прощальна бесіда з учнями та першосвященська молитва. Нове віщування про зречення Петра та про розпорошення учнів (дорогою до Гетсиману). Гетсиманське боріння.

30, квітень, 6 - 7, четвер, в ніч Арешт Ісуса; розпорошення учнів. Ісус перед Анною в палаці першосвященника у Єрусалимі. Ісус перед Синедрином; кпини й наруга. Зречення Петра.

30, квітень, 7, п'ятниця, рано вранці Остаточний присуд Ісусу Синедрином. Ісус перед Пилатом у палаці римського правителя; Пилат пробує відпустити Ісуса.

30, квітень, 7, п'ятниця Ісус перед Іродом. Пилат ще пробує відпустити Ісуса; юдеї віддають перевагу Вараві. Пилат віддає Ісуса на смерть; бичування. Пилат ще пробує відпустити Ісуса. Каяття Юди; його самогубство. Ісуса ведуть розпінати. Розп'яття поблизу Єрусалиму на Голготі. Біля підніжжя хреста.

30, квітень, Смерть Ісуса.

7, п'ятниця, 3 години дня

30, квітень, 7, п'ятниця Події після смерті Ісуса. Зняття з хреста; поховання. Сторожа біля гробу.

30, квітень, 9, неділя Жінки-мироносиці біля гробу. Іван та Петро біля гробу; Марія з Магдали повертається до гробу, поява воскреслого Христа. Донесення сторожі. Поява воскреслого двом учням на шляху до Емаусу. Поява Христа одинадцятьом у Єрусалимі; Хоми не було.

30, квітень, 16, неділя Нова поява Христа одинадцятьом у присутності Хоми в Єрусалимі.

30 Поява сімом учням на Галилейському озері; поновлення Петра і доручення йому всього стада Христового. Благословіння апостолів на горі в Галилеї на в'єсвітню проповідь.

30, травень, 18, четвер Вознесення на Оливній горі поблизу Ветанії.

біля 30/31 П'ятдесятниця та зішестя Святого Духу на апостолів. Ширення євангелія у Єрусалимі. Проповідь Степана та його мученицький кінець.

після 30 Саул - гонитель громади.
 32/33 Навернення Саула. Проповідь у Дамаску.
 34 Відхід до Аравії.
 34 - 35 Діяльність Петра в Самарії. Симон Маг.
 35/36 Перше відвідування Єрусалиму після навернення.
 36 Усунення Каяфи та Понтія Пилата.
 37 Народження Йосипа Флавія.
 37, березень, 16 Смерть Тиберія.
 37 - 41 Царювання Кая Калігули.
 39 - 40 Греко-гебрайські заворушення в Антіохії.
 40 В Олександрії по-грецькому написано 4-ту Книгу Макавеїв. Помер Філон з Олександрії.
 41 Вбивство Калігули. Зацарювання Клавдія.
 42/50 Складання Євангелія за Матвієм (по-арамейському?).
 44 Страчено Іванового брата Якова.
 44/45 Проповідь Саула в Сирії та Килікії. Добровісткування в Антіохії. Барнаба та Саул. Поява назви християнин.
 45, весна Перша місіонерська мандрівка апостола Павла (з Барнабою).
 45 Гебрайський філософ та гелленізатор Філон Юдей з Олександрії спробував поєднати грецьку та юдейську філософію.
 48 - 49? Рада апостолів і старшини. Перша християнська рада? Антіохійський конфлікт між Павлом і Петром.
 49, весна Собор у Єрусалимі. Петро та Павло в Антіохії.
 49, осінь - 52, осінь Друга місіонерська мандрівка Павла.
 50, осінь - 52, літо Перебування у Коринті. Едикт Клавдія про вигнання юдеїв з Риму.
 52 - 53 Агрипа II.
 51/52 1-ий та 2-ий лист до тесалонікійців.
 52 - 59 Антоній Фелікс, прокуратор.
 53 Галіон, проконсул Ахаї.
 53, весна - 58, весна Третя місіонерська мандрівка апостола Павла.
 54, осінь - 57, весна Смерть Клавдія. Перебування в Ефесі.
 54 - 68 Нерон.
 54/55 Лист до галатів.
 55 Народження Тацита.

57, Великдень Перший лист до коринтян.
 57, після Великодня Відвідання Коринту.
 57, літо Мандрівка до Македонії.
 57, осінь Другий лист до коринтян.
 57, зима - 58 Перебування у Коринті. Лист до римлян.
 58, Великдень Мандрівка до Єрусалиму через Філіпи.
 58, п'ятдесятниця Арешт апостола Павла в Єрусалимі.
 58 - 60 Ув'язнення в Кесарії. На суді Фелікса та Агрипи. Вимога суду кесаря.
 59 Порцій Фест, прокуратор.
 60, осінь - 61, весна Відплиття до Італії.
 60? Лист апостола Якова.
 61/62 Смерть Феста.
 61, весна Перше ув'язнення в Римі.
 - 63(?), весна
 61 - 63(?) Лука пише Євангеліє.
 61 - 63(?) Звершення святих апостолів.
 62 (?) Албін, прокуратор. Лист апостола Юди.
 62 - 63(?) Складання Євангелія за Марком.
 62 - 63 Листи з неволі: до філіп'ян, колосян, ефесців та до Филимона.
 63 - 67(?) Останні роки апостола Павла.
 63 - 64 Перший лист апостола Петра. Лист до гебраїв.
 64, липень, 19 Велика пожежа у Римі. Страти в Римі. При цій нагоді вперше усвідомлена відмінність між гебраями та християнами.
 64 - 65 Перший лист апостола Павла до Тимотея і до Тита. Перше велике гоніння на християн. Мандрівка апостола Павла до Іспанії(?); на Схід; Ефес, Македонія, Крит.
 64 - 66 Гесій Флор, прокуратор.
 65 - 150 Антіохійсько-римський період редагування й компілювання євангелій.
 65? - 150? Євангеліє за Петром.
 66 - 67 Друге ув'язнення в Римі. - Другий лист апостола Павла до Тимотея. Другий лист апостола Петра.
 66 - 73 Остаточне знищення Другого Храму (Храму Ірода) під час римсько-юдейської війни.

67	Тит осаджує Єрусалим та спалює храм. Мучеництво апостолів Петра та Павла.
69	Апостол Іван переселяється до Ефесу.
69 - 79	Веспасіан, імператор.
79 - 81	Тит, імператор.
81 - 96	Апостол Іван на острові Патмосі. Доміціан, імператор.
біля 90 - 100	Складання Євангелія за Іваном.
95	У листі Клементя Римського до коринтян встановлюються засади історичної спадковості учительства.
біля 95	Апокаліпсис Івана.
біля 96	Клемент Римський.
98 (102?)	Місія Клементя і мученицька смерть*.
98 - 117	Траян, імператор.
після 98	Перший лист апостола Івана. Другий та третій лист апостола Івана.
100	Смерть Йосипа Флавія.
104 (?)	Смерть апостола Івана.
Злам IV-V ст.ст.	Остроготи стають християнами-аріянами**.

Уклала **Віра Герасимчук**, вчений секретар Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень Міністерства культури і мистецтв України

*Клемент I або св. Клемент з Риму (пом. 101-102?), папа у 92-101?, перший, кого називали апостольським батьком. За теологом 2-го ст. св. Іренеєм, він був третім єпископом Риму і особисто знав Петра й Павла. Евсебій з Цезарей, Ориген і св. Єронім ототожнювали його з Клементом, котрого Павло згадав як побратима (Філіп'ян, 4:3). Він був, либонь, першим документально засвідченим євангелізатором на наших етнотеренах у 98-102 (?) р.р.

**Ця обставина заслуговує на особливу увагу. Готська, власне остроготська держава займала значний простір наших етнотеренів, зокрема території Київщини. Готи рано одержали писемність (від початку четвертого сторіччя?), у них був свій переклад Біблії, котрий, імовірно поширювався на наших етнотеренах. Тут не місце вдаватися у відмінності між різними ранньохристиянськими конфесіями, але слід взяти до уваги незаперечний факт, що аріанізм у тій чи іншій формі перетривав уже понад 1600 років і де-не-де подибується й сьогодні. Його ідеологія включена в структуру вірувань свядків Єгови. Це ще раз свідчить про те, що нині час написати об'єктивну історію християнізації українців.

ПИТАННЯ БЕЗ ВІДПОВІДІ?

Ісус сказав: "Якщо проводарі кажуть вам: «Погляньте, Царство - у небі», то птахи небесні випередять вас. Якщо вони кажуть вам: «Воно - у морі», то риби випередять вас. Радше, Царство - всередині вас, і воно - поза вами. Коли ви пізнаєте себе, тоді про вас знатимуть, і ви усвідомите, що це ви - сини живого Батька. Але якщо ви не пізнаєте себе, то житимете в бідності і саме ви будете тією бідністю".

Євангеліє за Хомою, 3.

Ми багато світлого не помічаємо у марнотному нашому житті. І в природі, з якою стосунки у нас дедалі більше і швидше стають непрямими, з'являються посередники у вигляді людей, закладів і знарядь. І в громаді. Стосунки з якою переходять радше в царину віртуальності.

Це не конче та віртуальність, що забезпечується електронними засобами, а та передусім, що створюється через зашумленість соціальних зв'язків. Щоденна активність скеровується на відтворення самотньої і самодостатньої діяльності.

Нас більше цікавить не думка, а говоріння (вже й без жодних правил граматики, реторики, орфопії... - на рівні розумових злиднів). Нас цікавить не спорудження Житла, розглядаючи яке археолог через тисячу років зможе сказати, хто ми, звідки й навіщо. Нас обходить зайнятість при будівництві осель, котрі перетворюються на порох, щойно ми опинимось поза їхніми дверима. Ми вивершуємо не Храми Знання чи Віри, а приміщення для презентацій, перебування, пакування і продажу нашого часопростору. Модний *постмодернізм свідомості*. І тому нам дедалі важче бути собою, бути щирим бодай з собою, - і не стільки через вади вдачі, скільки через те, що свідомість скерована (і зумисне скеровується далі) не на Бога чи Істину, а на тривання у віртуальних плинах.

То й не дивно, що те Світло, Слово, про сутність котрого за малим дві тисячі років сперечається людство, пройшло колись, не помічене межі своїми. А що вже ті різномовці! Вони майже дві тисячі років сперечаються і про Світло, і про Слово, витворюють пишноту на своїх марних шляхах, мордують один одного в Святе Ім'я, прагнуть сісти поближче, стати повище... Одне слово, Книга Людська і Книга Божа - це дві різні книги.

Як відомо, перші спроби виокремити історичного Ісуса почалися наприкінці вісімнадцятого сторіччя й завершилися на початку двадцятого. Це наслідок раціоналізму Просвіти і визволення Біблії від церкви. За першу

дату можна вважати 1778 рік, коли Г. Лесінг опублікував посмертно твір німецького професора Г. С. Раймаруса. Сам Раймарус боявся публікувати цей текст за життя, бо небезпідставно побоювався репресій. Основна концепція автора полягала в тому, що була істотна відмінність між дійсним Ісусом і зображенням його у відомих Євангеліях. Він гадав, що, послідовники галилейського рабі подали власне бачення Ісуса, який насправді підтвердив юдаїзм і не мав наміру засновувати нову релігію або скасовувати Закон. Раймарус вважав Ісуса політичним Месією. Це, до речі, збігається з сучасними поглядами краківського ксьбндза Мечислава Маліньського, який писав про Ісуса як політичного злочинця.

Початок дев'ятнадцятого сторіччя позначився романтичними і емпіричними концепціями Ісуса та його звершень. Особливою почитністю користувалася книжка Д. Ф. Штрауса «Життя Ісуса». Цей німецький автор, котрий, до речі, своїми християнськими розшуками дратував Карла Маркса, висунув думку, ніби євангелія понад усе відбивають ранньохристиянську мітологію.

Після поразки м'якушого ідеалізму в революції 1848 року, знову спалахнув у новій генерації науковий дух тлумачення соціального та інтелектуального життя. До появи нової, позитивістської школи філософствування спричинилися праці Огюста Конта (1830-42). Позитивізм та емпіризм стали достоту новою релігією. Відомий у нас переважно у кепських старих перекладах Ернест Ренан, - видатний семітолог, філолог, історик і політичний діяч, - припасував цю методу до вивчення релігії, зокрема в найвідомішій праці «Життя Ісуса» (1863). Погляд Ренана відрізнявся від підходів німецьких попередників і колег тим, що враховував психологію масової поведінки на критичному тлі й більше, ніж німці, поважав роль чужих мітів в історії. Крім зрозумілих фактичних помилок, Ренанові можна закинути хіба що хибні підвалини самого позитивного методу: біологічний, соціальний та інші форми детермінізму попри все не дозволяють пояснити людську поведінку, особливо в добу інтенсивних перекодувань у цивілізації.

Але після кінця Другої імперії у французькій думці - на відміну від суспільного життя - дедалі більше почало виявлятися схилення до позараціоналістичних тлумачень дійсності. Зокрема, це стосувалося усієї проблематики, пов'язаної з тлумаченням Нового заповіту й кола його ідей, особливо після поширення у вченому світі публікацій Тишендорфа. Чимале значення мали також твори прибічників єдиної світової церкви та різних, особливо вікторіанських, дослідників східних містерій та старожитньої містики. Збільшення у філософії й культурології ролі містерійного знання, тайнознання - один з найвизначніших перспективних напрямів у думці зламу сторіч, як, до речі, й тепер, за умов постмодернової еkleктики.

Тому й не диво, що саме це хоче пояснити Шуре у творі, який тепер пропонується читачеві. Симптоматично, що особливою популярністю книжка відомого вченого і белетриста тішилася напередодні та у добу Першої світової війни - ми перекладали з сорокового видання, котре вийшло друком 1917-го року.

Шуре розповідає про втрачені таємниці, про чудо переістотнення людини. А ще про те, що "і ми б могли, якби хотіли", - тільки-но ж то треба ХОТІТИ... А нам і справді вкрай потрібно заглибитись у таємницю Єгошуа чи Ісуса, бо від її інтерпретації залежить розуміння більшості структурних видозмін української цивілізації. І насамперед української ідеї, котра є нічим іншим, як намаганням (і бажанням!) етносу берегти й постійно відтворювати притаманні саме йому інститути.

"Ісус" Шуре - не скрізь однаковий за своєю силою. Є уступи непересічної напруги, як от те місце, де описуються останні миті земного життя Месії: "Серед блюзнірств і потворностей, в страшній візії майбутнього, Ісус бачить всі злочини, які користолобні володарі й фанатичні священики будуть здійснювати в ім'я Його. Ім'ям його будуть користуватися, щоб проклинати і хрестом його будуть розпинати, і не мертво мовчання закритого для нього неба, а п'їтьма, що залягла над людством, вирвала у нього цей крик відчаю: "Батьку мій, чому ти мене залишив?" Відтак свідомість Месії, воля всього Його життя спалахнула останньою блискавкою і з вигуком: "Здійснилося!" душа звільнилася і піднеслася".

А поруч є і різючі для такої прозірливої людини помилки: "Дев'ятнадцять сторіч після його смерті пішли на те, щоб примусити проникнути цей ідеал у свідомість усіх. Бо нині навряд чи знайдеться хоч одна людина в цивілізованому світі, яка не мала б більш або менш ясного уявлення про нього. З огляду на це можна твердити, що етичний храм, заснований Христом, хоч і не закінчений, але вже закладений на непорушних засновках у душі сучасного людства". Оце сучасне людство, що вже нібито спиралось на якісь христіві засади, мало перейти дві світові війни, розпалити по всій планеті вогнища ненависті, плекаючи власний достаток продажем смерті - і у вигляді зброї, і у вигляді ідей...

За Шуре чималою популярністю тішилася книжка французького філософа, лікаря й музики А. Швайцера, який трактував Ісуса як апокаліптичного пророка, котрий жертвував собою, аби привести людей до Царства Бога.

Після Швайцера найбільшої почитності зажив Р. Бультман, якого вельми часто згадують і тепер, передусім у російському православ'ї. Бультман інтерпретував християнство через філософію екзистенціалізму. В Україні схожий підхід почав вимальовуватися на зламі дев'ятнадцятого і двадцятого сторіч у київській школі, котра активно також досліджувала і коло гностичної ідеології, проте через історичні обставини напрямок не набув належного розвитку.

Тим часом містерії та ритуали в людських інститутах ведуть перед. Бо те, що тепер вербалізується, зокрема *від мікрофону*, - здебільшого від лукавого, а від Бога - це те, що дає змогу сукупностям людей витривати на планеті впродовж сторіч і тисячоліть. Або як різкувато, але слушно руба ставить питання (з відомих мені письменників і релігійних діячів сьогодні так дозволяє собі трактувати глибинні проблеми ще тільки кс. Мечислав Маліньський з Кракова) вишуканий Рейнолдс

Прайс, пишучи про Євангеліє за Іваном: "Чи дає воно нам істину, що перетворює життя, чи це просто казка одного обдарованого місячника про іншого, ще несамовитішого?"*

У нас пощодень інформація про злам старої та нової ери (в нашому літочисленні) дедалі більше заплутується. Поточні публікації - це нездумана суміш марксистського атеїзму й псевдоцерковної захланності. У державі, де коло біблійних та коранічних ідей понад тисячоліття формує цивілізацію, досі нема ні путящої історії церкви та християнських протиборств, ні аналізу християно-юдео-мусульманської культурології.

Достеменний золотий потік скеровують співгромадяни на відзначення свого марнославства, забувши або не схотівши згадати про справжні історичні народини Месії у свій час. Совість муляє, і люди ось-ось святкуватимуть двотисячоліття християнства, хоча яке ж могло бути християнство до появи посталого з мертвих вчителя своїм учням. А до того ювілею ще кількоро десятків років. Не запитуючи вже про те, чи багато святкувальників підставляє другу щоку, вибачає своїх ворогів, виганяє гендлярів з храму, здійснює ту засаду інакшебутності, без якої добра вість просто втрачає свій зміст.

Щебто, власне ж таки сумління треба нині заговорити, засвяткувати, завеселити. Аби тільки не гадалося про те, за віщо Христос карався на хресті й чому ми у черговий раз ту містерію і нашу особисту трагедію волиємо перетворити на модну презентацію.

Лесь Герасимчук

* Reynolds Price. *Three Gospels. A Touchstone Book. Published by Simon & Schuster. New York, 1996, p. 128.*

Зміст

Е. Шуре. ІСУС.

На українську переклав Лесь Герасимчук.

РОЗДІЛ I	
СТАН СВІТУ ПРИ НАРОДЖЕННІ ІСУСА.....	1
РОЗДІЛ II	8
МАРІЯ. ПЕРШІ РОКИ ІСУСА.....	8
РОЗДІЛ III	
ЄСЕЙ. ІВАН ПОСВЯТНИК. СПОКУШАННЯ.....	14
РОЗДІЛ IV	
ГРОМАДСЬКЕ ЖИТТЯ ІСУСА. ПОПУЛЯРНЕ ВЧЕННЯ І ВЧЕННЯ ЕЗОТЕРИЧНЕ. ЧУДЕСА. АПОСТОЛИ. ЖІНКИ.	24
РОЗДІЛ V	
БОРОТЬБА З ФАРИСЕЯМИ. ВТЕЧА У КЕСАРІЮ. ПЕРЕІСТОТНЕННЯ.....	31
РОЗДІЛ VI	
ОСТАННЯ ПОДОРОЖ ДО ЄРУСАЛИМУ. ОБІТНИЦЯ. ТАЄМНА ВЕЧЕВЯ, СУД, СМЕРТЬ І ВОСКРЕСІННЯ.	38
РОЗДІЛ VII	
ОБІТНИЦЯ І ПОВЕРШЕННЯ. ХАМ.	55
ПРИЧИНКИ ДО ХРОНОЛОГІЇ ПЕРШОХРИСТІАНСТВА. Уклала Віра Герасимчук	58
ПИТАННЯ БЕЗ ВІДПОВІДІ? Лесь Герасимчук	67

Е. Шуре.

Ісус.

Український переклад.

Віра Герасимчук. Причинки до хронології першохристиянства

Лесь Герасимчук. Питання без відповіді.

Дизайнер-макетувальник **Олександр Варава**
Відповідальний за випуск **Андрій Іващенко**

Здано до складання 24.12.98. Підписано до друку 16.02.99.

Формат 64 x 84 1/16.

Друк офсетний. Папір оф. № 2. Ум. друк. арк. 4,75

Наклад 1000 прим. Зам. № 9/16.02.99

Видавництво «ПРОТА»
253160, м. Київ-160, Харківське шосе, 121.

GROT Ltd

ПОЛІГРАФІЧНИЙ ЦЕНТР

У СТИСЛІ ТЕРМІНИ
ЗА ДОСТУПНИМИ
ЦІНАМИ

ПРОСПЕКТИ
БУКЛЕТИ
КАЛЕНДАРІ
ЛИСТІВКИ
БРОШУРИ
КНИЖКИ
КАТАЛОГИ
КОНВЕРТИ
БЛАНКИ
ВІЗИТКИ

Ми якісно
та в найкоротші
терміни
на власній
поліграфічній базі
виготовимо
будь-яку
поліграфічну
продукцію
– від простого
бланку
до складного
барвистого
рекламного
проспекту.

тел. / факс: 555-80-78